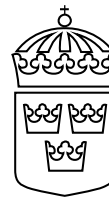

Regeringens proposition

2023/24:72

Ett utvidgat utreseförbud för barn

Prop.
2023/24:72

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 22 februari 2024

Elisabeth Svantesson

Jakob Forssmed
(Socialdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Barn och unga behöver skyddas från skadliga utlandsvistelser i större utsträckning än vad som är möjligt i dag.

Regeringen föreslår därför en utvidgning av det nu gällande utreseförbudet i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Utreseförbud föreslås kunna beslutas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av omständigheter som kan föranleda vård enligt LVU. Det kan röra sig om fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön. Det kan också handla om den unges missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende.

Regeringen föreslår också att sekretess ska gälla för uppgift om en enskilds personliga förhållanden hos Polismyndigheten i verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs.

Vidare föreslås att straffansvaret för egenmäktighet med barn utvidgas till att även omfatta gärningar där ett barn under 15 år förs bort eller annars undanhålls, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt LVU påbörjas.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juni 2024.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext	5
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	5
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	6
2.3	Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	7
3	Ärendet och dess beredning	8
4	Ett utvidgat utreseförbud för barn	8
4.1	Nuvarande bestämmelser om utreseförbud	8
4.2	Behov av ett utvidgat utreseförbud för barn	9
4.3	Ett utvidgat utreseförbud bör utformas efter förutsättningarna för vård enligt LVU	11
4.4	Möjlighet att meddela undantag från ett utreseförbud.....	20
4.5	Ett utvidgat utreseförbud är förenligt med grundläggande fri- och rättigheter	22
4.6	Kunskaphöjande insats om utreseförbud	24
4.7	Ett utreseförbud ska vara effektivt	25
4.8	Uppgifter om utreseförbud hos Polismyndigheten ska omfattas av sekretesskydd.....	26
5	Ett utvidgat straffansvar för egenmäktighet med barn	28
6	Integritetsanalys	33
7	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser.....	39
8	Konsekvensanalys.....	39
8.1	Ekonomiska konsekvenser	39
8.2	Konsekvenser för barn.....	41
8.3	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	42
8.4	Konsekvenser för jämställdheten	42
8.5	Konsekvenser för möjligheterna att nå det integrationspolitiska målet	43
8.6	Påverkan på den kommunala självstyrelsen	44
8.7	Konsekvenser för sysselsättning, offentlig service och företag.....	45
9	Författningskommentar.....	45
9.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	45
9.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	46
9.3	Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)	49
Bilaga 1	Sammanfattning av promemorian Ett utvidgat utreseförbud för barn (Ds 2022:9).....	51
Bilaga 2	Promemorians lagförslag.....	55

Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	58	Prop. 2023/24:72
Bilaga 4	Lagrådsremissens lagförslag.....	59	
Bilaga 5	Lagrådets yttrande	62	
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 22 februari 2024		64	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringens förslag:

1. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken.
2. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
3. Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap. 4 §¹

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, ska *gärningsmannen dömas* till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, *eller*

2. *för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga påbörjas och gärningen inte utgör brott mot frihet.*

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

¹ Senaste lydelse 2014:303.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 31 a och 31 i §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

31 a §¹
Om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud).

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Föreslagen lydelse

31 a §¹
Ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år, om det finns en påtaglig risk för att
1. han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige, och
2. hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av
– fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller
– eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.
Ett utreseförbud ska också meddelas om det finns en påtaglig risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.

31 i §²

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till ett annat land och då drabbas av eller utsätter sig själv för sådana förhållanden som föranlett utreseförbudet.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

¹ Senaste lydelse 2020:352.

² Senaste lydelse 2020:352.

2.3 Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Prop. 2023/24:72

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 20 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt rskr. 2023/24:130 Föreslagen lydelse

35 kap.

20 §

Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,
2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,

3. ärende om handräckning enligt

a) lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke för endast en av vårdnadshavarna, eller

b) lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken, *eller*

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare.

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, *eller*

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

3 Ärendet och dess beredning

Den 3 mars 2021 beslutade Socialdepartementet att ge en utredare i uppdrag att utreda ett utvidgat utreseförbud för barn. Den 23 september 2021 utvidgades uppdraget till att även omfatta frågan om huruvida straffansvaret för egenmäktighet med barn bör utvidgas till att omfatta fall där beslut om omedelbart omhändertagande eller vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga har meddelats men inte verkställts. Uppdraget redovisades i departementspromemorian Ett utvidgat utreseförbud för barn (Ds 2022:9).

En sammanfattning av promemorian finns i *bilaga 1* och dess lagförslag finns i *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Socialdepartementet (S2022/02585).

Integritetsskyddsmyndigheten har under beredningen av lagförslagen getts tillfälle att yttra sig över den integritetsanalys som har gjorts med anledning av förslagen. Myndigheten har inte haft några synpunkter på integritetsanalysen. Myndighetens yttrande finns tillgängligt i Socialdepartementet (S2022/02585).

I propositionen behandlas promemorians lagförslag.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 11 januari 2024 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 4*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 5*. Regeringen följer i huvudsak Lagrådets förslag. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 4.3 och i författningskommentaren (avsnitt 9.2 och 9.3).

4 Ett utvidgat utreseförbud för barn

4.1 Nuvarande bestämmelser om utreseförbud

Den 1 juli 2020 infördes bestämmelser om utreseförbud i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, i syfte att skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller könsstympas (prop. 2019/20:131, bet. 2019/20:JuU23, rskr. 2019/20:272). Ett viktigt skäl för att införa ett utreseförbud var att svenska myndigheter har mycket begränsade möjligheter att agera i andra länder om ett barn har förts utomlands eller lämnat Sverige i syfte att ingå barnäktenskap eller könsstympas (se prop. 2019/20:131 s. 62 och 63).

Enligt 31 a § LVU ska ett utreseförbud meddelas för ett barn om det finns en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Ett beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialtjänsten (31 b § LVU). Om ett utreseförbud har meddelats ska socialnämnden inom sex månader från dagen för beslutet pröva om utreseförbudet ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning. Om det inte längre

finns skäl för ett utreseförbud, ska socialnämnden besluta att utreseförbudet ska upphöra (31 c § LVU).

Enligt 31 d § LVU får socialnämnden besluta om tillfälligt utreseförbud, om det är sannolikt att ett utreseförbud behövs, och rättens beslut om utreseförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige. Om socialnämnden har beslutat om ett tillfälligt utreseförbud, ska det beslutet underställas förvaltningsrätten inom en vecka från den dag då beslutet fattades (31 e § LVU). Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om tillfälligt utreseförbud är huvudregeln att socialnämnden inom fyra veckor från dagen för förvaltningsrättens beslut ska ansöka om ett utreseförbud (31 f § LVU).

Det finns möjlighet för socialnämnden att besluta om tillfälligt undantag från ett beslutat utreseförbud för en viss resa. Ett sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas (31 i § LVU). Enligt 45 § LVU är det straffbart att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud.

När ett utreseförbud har beslutats för ett barn ska en passansökan avslås och gällande pass återkallas (7 a och 12 §§ passlagen [1978:302]).

4.2 Behov av ett utvidgat utreseförbud för barn

Regeringens bedömning: Utreseförbud bör kunna beslutas för fler typer av skadliga utlandsvistelser än vad som gäller i dag. Ett utreseförbud bör utformas generellt och ta sikte på risken för att barnets hälsa eller utveckling skadas.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker eller har inga invändningar mot promemorians bedömning, bl.a. *Sveriges kommuner och regioner (SKR)*, *Socialstyrelsen*, *Barnombudsmannen*, *Akademikerförbundet SSR*, *ECPAT Sverige*, *Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum)*, *Luleå kommun*, *Länsstyrelsen i Väster-norrlands län* och *Åklagarmyndigheten*. Socialstyrelsen framhåller att mer kunskap om hur lagen tillämpas skulle behövas för att kunna utvärdera om regleringen ger ett bra skydd för barnen.

Skälen för regeringens bedömning: Den 1 juli 2020 infördes en reglering om utreseförbud i LVU i syfte att skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas (prop. 2019/20:131, bet. 2019/20:JuU23, rskr. 2019/20:272). Enligt den statistik som redovisas i promemorian meddelades det 35 domar om utreseförbud enligt 31 a § LVU avseende 35 barn (samtliga flickor) under 2020 och 2021. Grunden för ansökan om utreseförbud har i nästan samtliga fall rört risken för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Enligt den statistik som redovisas i promemorian fattades det 36 beslut om tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § LVU under 2020 och 2021. Även vad gäller de besluten har risk för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse varit den vanligaste grunden. Könsstympning har bara undantagsvis varit grunden för ett utreseförbud.

Det finns dock ingen officiell statistik över antalet domar om utreseförbud och beslut om tillfälliga utreseförbud. Det kan därför finnas fler domar och beslut än de som redovisats i promemorian.

Skadliga utlandsvistelser för barn förekommer dock i betydande omfattning även i andra fall. I promemorian ges en rad exempel på sådana vistelser, bland annat s.k. uppfostringsresor. Syftet med en sådan resa kan vara att vårdnadshavarna vill återta kontrollen över barnet för att upprätthålla familjens heder. Det kan också handla om att barnet skaffat sig en pojk- eller flickvän, att barnet har hamnat i missbruk eller kriminalitet eller att vårdnadshavarna vill att barnet ska stärka sin kulturella och religiösa tillhörighet. En uppfostringsresa kan innebära att barnet placeras utomlands, ibland på obestämd tid, på en anstalt, institution eller skola, t.ex. en koranskola. Vanligast är dock att barnet befinner sig hos släktingar eller vänner till familjen utomlands. För barnet kan det innebära en stor otrygghet att vara skild från sina vårdnadshavare och sitt övriga nätverk. Under en uppfostringsresa kan barn dessutom utsättas för olika former av bestraffningar och fysiskt och psykiskt våld av allvarligt slag. Resan kan också innebära att barnet missar en del av sin skolgång. En annan typ av skadlig utlandsvistelse som uppvisar stora likheter med uppfostringsresor är vistelser som syftar till att omvända hbtqi-personer.

En annan situation som lyfts fram i promemorian är barn som förs utomlands för att vårdnadshavarna vill undanhålla barnet från sociala myndigheter, exempelvis när en orosanmälan för barnet har gjorts eller ett ingripande enligt LVU är förestående eller har beslutats när det gäller barnet eller ett syskon. Det finns också risk för att barn förs utomlands i samband med att vård enligt LVU upphör eller övergår till insatser i hemmet, särskilt om barnet självt har sökt stöd och hjälp.

Ett annat exempel är utlandsvistelser i syfte att genomföra oskuldskontroller, utfärda oskuldssintyg, genomföra oskuldsoperationer (hymenoperationer) eller liknande.

Det förekommer också att barn riskerar att utsättas för människohandel eller har kriminellt belastade vårdnadshavare som lämnar Sverige för att undkomma svenska myndigheter (Polismyndigheten 2020, Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 21).

Ytterligare ett exempel på skadliga utlandsvistelser är resor med koppling till terroristorganisationer där det förekommit att barn har tagits med till krigs- eller konfliktområden.

Det kan slutligen finnas situationer där ett barns utveckling och hälsa riskerar att allvarligt skadas under en utlandsvistelse genom att barnet självt utsätter sig för skadliga miljöer, t.ex. genom att delta i allvarlig brottslighet eller missbruka narkotika.

Svenska myndigheter har begränsade möjligheter att agera i utlandet när ett barn redan vistas där. Det gäller framför allt om barnet vistas i ett land där det inte finns något gemensamt regelverk att samarbeta ifrån, som den i Haag den 19 oktober 1996 dagtecknade konventionen om behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i frågor om föräldransvar och åtgärder till skydd för barn (1996 års Haagkonvention) eller rådets förordning (EU) 2019/1111 om behörighet, erkännande och verkställighet av avgöranden i äktenskapsmål och mål om föräldransvar, och om internationella bortföranden av barn (Bryssel II-förordningen). I länder där gemensamma regelverk saknas finns oftast ytterligare

försvårande omständigheter t.ex. när det är fråga om barn med dubbla medborgarskap, varav det ena medborgarskapet är i det land barnet förts till och det landet inte erkänner det svenska medborgarskapet eller enbart tar det egna landets medborgarskap i beaktande.

Det är angeläget att kunna skydda barn som riskerar att utsättas för skadliga förhållanden utomlands. Regeringen anser, i likhet med remissinstanserna, att det finns skäl att förbättra det skyddet. Utreseförbud är enligt regeringens mening det mest effektiva sättet att skydda barn från skadliga utlandsvistelser.

Straffprocessuella åtgärder, som häktning och reseförbud, kan endast användas mot den som är misstänkt för brott. För kontaktförbud krävs att det på grund av särskilda omständigheter finns en risk för att den som förbudet avser att gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avser att skydda. Möjligheterna att genom tvångsåtgärder förhindra att barn förs utomlands är således begränsade. Inte heller ett beslut om vård enligt LVU kan i alla situationer förhindra skadliga utlandsresor. Det finns dessutom begränsade möjligheter att med stöd av LVU t.ex. hindra att ett barn återvänder till sin familj och därefter blir förd utomlands.

Mot denna bakgrund bör utreseförbud kunna meddelas i fler fall än vad som är möjligt i dag. Regeringen delar promemorians bedömning att ett utresebud bör formuleras generellt och ta sikte på risken för att barnets hälsa och utveckling skadas.

4.3 Ett utvidgat utreseförbud bör utformas efter förutsättningarna för vård enligt LVU

Regeringens förslag: Ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år om det finns en påtaglig risk för att han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige och hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av

- fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller
- eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Promemorians förslag överensstämmer i sak med regeringens. Promemorians förslag har en annan lagteknisk utformning.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna, bl.a. *Länsstyrelsen i Västmanlands län*, *Malmö kommun*, *Barnombudsmannen* och *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF)*, tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Flera remissinstanser, bl.a. *Sveriges kommuner och regioner (SKR)*, *Akademikerförbundet SSR*, *Rädda Barnen* och *Stockholms kommun*, anser att det är en fördel att förslaget följer grunderna för omhändertagande enligt LVU.

Jämställdhetsmyndigheten, *länsstyrelserna i Gävleborgs, Norrbottens, Västernorrlands och Västra Götalands län* samt *Rädda Barnen*, *Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF)*, *SKR*, *Unizon* och

Sveriges ambassader i Beirut och Nairobi anser att utreseförbudet även bör gälla unga vuxna mellan 18 och 20 år.

Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och Jämställdhetsmyndigheten anser att det bör tydliggöras att ett utreseförbud inte ska ersätta ett beslut om vård enligt LVU. Även Socialstyrelsen anser att det är viktigt att utreseförbudet inte tillämpas i stället för andra insatser när ett barn har behov av stöd eller behandling. Socialstyrelsen påpekar vidare att det kan finnas skäl att se över om det också ska vara möjligt att i vissa situationer besluta om utreseförbud när ett barn redan har lämnat Sverige.

Några remissinstanser, bl.a. länsstyrelserna i Gävleborgs, Kronobergs, Norrbottens och Skåne län påpekar vikten av att tydliggöra de kriterier och omständigheter som lagen tar sikte på, t.ex. de omständigheter som skulle kunna anses utgöra en påtaglig risk som kan föranleda ett utreseförbud. Även Linköpings universitet (Barnafriid – nationellt kunskapscentrum) ser ett behov av att i det fortsatta lagstiftningsarbetet tydliggöra i vilka situationer regleringen tar sikte på eftersom lagen annars riskerar att bli tandlös och inte nå förväntad effekt. Socialstyrelsen saknar fördjupade resonemang och analyser i promemorian kring i vilka situationer ett utökad utreseförbud kan komma att användas när det gäller sådana situationer som omfattas av 3 § LVU.

SKR anser att regeringen bör följa upp tillämpningen av bestämmelserna om utreseförbud för att säkerställa att bl.a. beviskravet vad gäller påtaglig risk är ändamålsenligt utformat. Origo anser att ”påtaglig risk” bör ändras till ”risk”.

GAPF anser att den föreslagna bestämmelsen lagtekniskt bör utformas så att det görs skillnad på utlandsresor med ett hedersmotiv och andra skadliga utlandsresor som inte nödvändigtvis är hedersrelaterade. Förvaltningsrätten i Jönköping framhåller att den föreslagna utformningen av bestämmelsen delvis är överlappande och att det kan finnas behov av att se över bestämmelsen för att undvika tillämpningsproblem.

Socialstyrelsen anser att det i den fortsatta beredningen kan finnas skäl att utreda vilka konsekvenser som tillämpningen av befintligt regelverk om utreseförbud kan få i de nya situationer och för de nya målgrupper som kan träffas av det utökade utreseförbudet.

Skälen för regeringens förslag

Ett utreseförbud bör utformas efter förutsättningarna för vård enligt LVU

Enligt nu gällande reglering ska ett utreseförbud meddelas för den som är under 18 år om det finns en påtaglig risk för att han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas (31 a § LVU).

I promemorian föreslås att ett utreseförbud även ska kunna beslutas om det annars finns en påtaglig risk för att den som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige och för att hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön eller på grund av den unges missbruk av beroendeframkallande medel, brottsliga verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Den i promemorian föreslagna utvidgningen motsvarar kriterierna för att besluta om vård enligt LVU med den skillnaden att det är riskerna i boendemiljön under en utlandsvistelse som ska bedömas i stället för riskerna i hemmet när det gäller brister i omsorgen (jfr 2 § LVU). När det gäller den unges eget beteende är det riskerna under utlandsvistelsen som ska bedömas (jfr 3 § LVU).

Regeringen konstaterar, i likhet med den bedömning som görs i promemorian, att ett utreseförbud är en mindre ingripande åtgärd än vård enligt LVU. Det bör därför enligt regeringens mening, inte minst ur ett barnskyddsperspektiv, vara möjligt att besluta om ett utreseförbud i stället för vård enligt LVU för att skydda barn mot skadliga utlandsvistelser.

Som anges i promemorian skulle en ordning där kriterierna för vård och kriterierna för utreseförbud skiljer sig åt riskera att leda till att skyddsvärda fall faller utanför tillämpningsområdet, samtidigt som det kan bli svårare för socialnämnderna att bedöma vilka risker som kan föranleda ett utreseförbud. Som flera remissinstanser framhåller är det en fördel att regleringen av utreseförbudet utformas på ett sätt som socialnämnder och domstolar redan är väl bekanta med. Genom att utforma kriterierna för utreseförbudet på motsvarande sätt som kriterierna för vård enligt LVU möjliggörs också en samlad bedömning av vilken risk det finns för att barnets hälsa eller utveckling skadas vid en utlandsvistelse. Dessutom finns det redan i dag ett tydligt samband mellan reglerna om utreseförbud och reglerna om vård enligt LVU. De utreseförbud som meddelas enligt gällande reglering beslutas också vanligen i samband med ett beslut om vård enligt LVU.

Regeringen instämmer sammanfattningsvis i promemorians bedömning att kriterierna för att utreseförbud ska kunna meddelas bör överensstämma med kriterierna för vård enligt LVU.

UtrESEförbud ska endast kunna meddelas för barn

I promemorian föreslås att utreseförbud ska kunna meddelas för den som är under 18 år, dvs. utreseförbudet ska endast omfatta barn. Även den nu gällande bestämmelsen om utreseförbud gäller endast för barn.

Flera remissinstanser, bl.a. *länsstyrelserna i Gävleborgs, Norrbottens, Västernorrlands och Västra Götalands län, Jämställdhetsmyndigheten, Rädda Barnen, GAPF, SKR, Unizon* och *Sveriges ambassader i Beirut och Nairobi* anser dock att utreseförbudet även bör omfatta unga vuxna mellan 18 och 20 år. Rädda Barnen, GAPF och ambassaderna i Beirut och Nairobi menar bl.a. att unga vuxna är en utsatt grupp när det kommer till skadliga utlandsvistelser och att unga vuxna som lever i en hederskontext ofta har svårt att motsätta sig familjens vilja. SKR anser att regeringen bör överväga att höja åldersgränsen för beslut om utreseförbud med hänsyn till sådana omständigheter som avser den unges eget beteende upp till dess att den unge fyller 21 år, för att åldersgränsen för utreseförbud ska samspela med kraven för vård enligt LVU och att det därmed blir ett mer konsekvent och enhetligt regelverk.

Åldersgränsen på 18 år motiveras i förarbetena till den nu gällande bestämmelsen om utreseförbud med att barn generellt sett är lättare att förleda än vuxna och därför kan riskera att föras utomlands under falska förespeglningar. Vuxna får i många fall anses skyddade på andra sätt, främst

genom straffrättsliga bestämmelser. Vidare anges det i förarbetena att vuxna har en annan möjlighet att värja sig mot att föras ut ur landet för att utsättas för tvångsäktenskap och könsstympas (prop. 2019/20:131 s. 67).

Regeringen bedömer att dessa argument fortfarande är relevanta. Utredarens uppdrag har vidare varit begränsat till att utreda ett utvidgat utreseförbud för barn och inte för unga vuxna. Det saknas därför beredningsunderlag för att behandla frågan om ett utvidgat utreseförbud även för unga vuxna inom ramen för detta lagstiftningsärende.

Det ska finnas en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas

Enligt den nuvarande utformningen av bestämmelsen om utreseförbud krävs att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Regeringen anser, i likhet med det som sägs i promemorian och till skillnad från *Origo*, att detta krav bör gälla även fortsättningsvis. Vid val av risknivå måste hänsyn tas till att ett utreseförbud innebär en inskränkning i barnets grundläggande fri- och rättigheter. Beviskravet får således inte vara för lågt. Det är även denna risknivå som gäller för vård enligt 2 och 3 §§ LVU.

Med ”påtaglig risk för skada” menas att det inte kan vara fråga om någon ringa risk för skada. Risken för skada måste i stället ha en sådan inverkan på barnets hälsa eller utveckling att det finns ett tydligt vårdbehov. Kravet innebär också att det måste finnas konkreta omständigheter som talar för en risk för skada (jfr prop. 1989/90:28 s. 107). Risken för att barnets hälsa och utveckling skadas ska alltså vara påvisbar. Avlägsna eller hypotetiska risker är inte tillräckliga för att läggas till grund för ett beslut. Samtidigt måste det också beaktas att syftet med lagstiftningen är att skydda barn i sådana fall där allvarliga konsekvenser kan bli följden av en felaktig bedömning, t.ex. vid hot om allvarligt våld mot barnet (se bl.a. RÅ 1995 ref. 39, RÅ 1995 ref. 46, RÅ 1995 ref. 64, RÅ 2008 ref. 55 och RÅ 2009 ref. 64).

SKR påpekar att riskbedömningen ska avse såväl risken för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige som att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av de omständigheter som anges i bestämmelsen. Kravet på påtaglig risk innebär således att det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att barnet kan komma att föras utomlands eller lämna Sverige samt för att barnets hälsa och utveckling kan skadas vid en utlandsvistelse. Ett utreseförbud bör således inte meddelas i alla situationer där det finns uppgifter om att barnet kan lämna Sverige eller föras utomlands. Innan ett sådant beslut fattas måste det även övervägas om andra mindre ingripande åtgärder kan vidtas för att hindra att barnet lämnar Sverige eller förs utomlands.

Länsstyrelserna i Gävleborgs, Kronobergs, Västernorrlands och Skåne län efterfrågar tydligare kriterier när det gäller de omständigheter som skulle kunna anses utgöra en påtaglig risk som kan föranleda ett utreseförbud. Även *Barnafrid* efterlyser att det i förarbetena tydliggörs vilka situationer som kan omfattas av den föreslagna utvidgade bestämmelsen om utreseförbud.

Regeringen bedömer att ett utreseförbud kan komma att användas t.ex. när det förekommer en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands i syfte

att barnet ska bli föremål för uppfostringsresor, omvändelseförsök, undanhållande från sociala myndigheter, vissa undanhållanden från en förälder samt resor till terroristorganisationer och konfliktområden. Som anges ovan krävs att det finns uppgifter med viss konkretion, t.ex. från barnet självt eller från dennes familj, släkt eller bekanta, som talar för att barnet kan ta skada vid en utlandsvistelse. Det kan även röra sig om uppgifter från förskola, skola, hälso- och sjukvård eller frivilligorganisationer dit barnet eller någon annan har lämnat uppgifter.

Uppgifter som kan ge stöd för att det finns en påtaglig risk kan t.ex. vara att det tidigare uppmärksammats att barnet lever under hedersrelaterat våld och förtryck och att det kommer fram uppgifter om en förestående resa med oklart syfte i samband med att barnet haft kontakt med skolpersonal eller socialtjänsten. Alternativt kan det röra sig om att barnet självt uttrycker oro över en förestående resa även om hedersförtryck inte tidigare uppmärksammats. Andra omständigheter som kan tala för att risken är konkret är att föräldrar har fått vetskap om att barnet har en sexualitet eller ett sexuellt uttryck som avviker från de normer som gäller i familjen och då snabbt planerar en utlandsresa, t.ex. till hemlandet. I varje enskilt fall bör en helhetsbedömning göras av de uppgifter som har kommit fram. Regeringen anser dock inte att det är lämpligt, som länsstyrelserna efterfrågar, att i lag närmare specificera kriterierna.

Socialstyrelsen efterlyser fördjupade resonemang kring i vilka situationer ett utökat utreseförbud kan komma att användas när det gäller sådana situationer som omfattas av 3 § LVU.

Av 3 § första stycket LVU följer att vård ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Med uttrycket ”socialt nedbrytande beteende” avses t.ex. enstaka allvarliga brott, prostitution, uppträdande på ”sexklubb” eller vistande i missbruksmiljö (prop. 1989/90:28 s. 109). När det gäller det föreslagna utreseförbudet handlar det om barn som på grund av sitt eget beteende kan utsätta sig för situationer där det finns en påtaglig risk att barnets hälsa och utveckling skadas under utlandsvistelsen. Det kan enligt regeringens mening t.ex. handla om barn som lämnar Sverige för att t.ex. ansluta sig till terroristorganisationer och andra kriminella organisationer. Det kan även omfatta situationer då det finns en påtaglig risk för att ett barn kan utnyttjas för prostitution och liknande eller vistas i missbruksmiljöer.

Den närmare utformningen av utreseförbudet

I promemorian föreslås att den nuvarande bestämmelsen om utreseförbud ska behållas, dvs. kriterierna om att det krävs en påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige ”i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas” (31 a § LVU), samtidigt som kriterier som motsvarar kriterierna för vård enligt 2 och 3 §§ LVU läggs till. I promemorian uttalas dock att det redan i dag finns ett tydligt samband mellan, å ena sidan, reglerna om utreseförbud för barn och, å andra sidan, reglerna om vård av barn enligt LVU. I promemorian konstateras även att det av praxis framgår att beslut om vård med stöd av LVU för barn för att bl.a. förhindra skadliga utlandsvistelser av dessa slag

förekommer. Det förekommer också att det fattas beslut om umgängesbegränsningar mellan barn och föräldrar och om hemlighållande av vistelseort för att motverka en risk för att barnet förs utomlands i detta syfte. I promemorian motiveras behovet av att behålla den nuvarande bestämmelsen, trots införandet av ett utvidgat utreseförbud, med att resor med syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas är förhållandevis vanliga.

Förvaltningsrätten i Jönköping påpekar, mot bakgrund av vad som anges i promemorian, att begreppet ”annat förhållande i hemmet” innefattar t.ex. att den unge utsätts för tvångsäktenskap eller könsstympning. Förvaltningsrätten anser därför att det framstår som en upprepning att särskilt ange att syftet med resan är att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller att könsstympas. Förvaltningsrätten anser därför att det kan finnas ett behov av en översyn av bestämmelsen för att undvika tillämpningsproblem i framtiden.

I lagrådsremissen föreslås att utreseförbudet utformas så att kriterierna motsvarar kriterierna för vård enligt 2 och 3 §§ LVU med den skillnaden att det är riskerna i boendemiljön under en utlandsvistelse som ska bedömas i stället för riskerna i hemmet. Den nuvarande lydelsen av bestämmelsen tas bort eftersom den anses konsumeras av den föreslagna lydelsen i lagrådsremissen.

Lagrådet delar inte uppfattningen att uttrycket ”i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse” eller könsstympning omfattas av kriteriet ”annat förhållande i boendemiljön”. Lagrådet konstaterar att könsstympning kan vara fysisk misshandel, men att det är tveksamt om uttrycket ”i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse” är hänförligt till något annat förhållande i boendemiljön. För att säkerställa att barn även fortsättningsvis skyddas mot att föras utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse och för att undvika tillämpningsproblem föreslår Lagrådet att bestämmelsen om utreseförbud formuleras så att ”i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse” särskilt anges.

Regeringen konstaterar inledningsvis i likhet med Lagrådet att könsstympning omfattas av kriteriet fysisk misshandel och att det därför saknas skäl att särskilt ange det som en grund för utreseförbud. När det därefter gäller uttrycket ”i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse” konstaterar regeringen att flera av de föreslagna kriterierna kan bli aktuella.

Med kriteriet psykisk misshandel avses inte enskilda händelser utan en relation och ett förhållningssätt som bl.a. hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet. Barn som växer upp under hot från sin familj kan vara utsatta för psykisk misshandel. Hit hör flickor som växer upp i familjer med starkt patriarkala värderingar och vars utveckling hindras genom hot från i första hand manliga släktingar (jfr prop. 2002/03:53 s. 82).

Uttrycket ”brister i omsorgen” täcker en mångfald av olika situationer, bl.a. då barnet utsätts för vård. Bristande omsorg kan även bestå i att barnets behov av känslomässig trygghet allvarligt eftersätts. Även fall där föräldrarna placerar barnet i en miljö som innebär en påtaglig risk för att dess hälsa eller utveckling skadas omfattas. Begreppet ”brister i omsorgen” täcker också situationer då föräldrarna överlåter ansvaret för

barnet på andra personer som inte kan tillförsäkra barnet en trygg uppväxtmiljö (jfr prop. 1989/90:28 s. 108).

Vidare anger Socialstyrelsen i handboken, LVU Handbok för socialtjänsten, att vård enligt 2 § LVU kan vara aktuellt om ett barn riskerar att bli bortförd eller bortgift (s. 73). I sammanhanget kan det även nämnas att det är förbjudet för barn under 18 år att gifta sig i Sverige. Sverige har vidare ett förbud mot erkännande av utländska barnäktenskap.

Med uttrycket ”hemmet” i 2 § LVU menas både föräldrahemmet och något annat hem där barnet stadigvarande vistas. LVU ska tillämpas även om barnet befinner sig i ett annat hem än det egna och föräldrarna står i begrepp att ta hem barnet. Om grunderna enligt LVU är uppfyllda, kan tvångsvård alltså beredas barnet även om ingen anmärkning kan riktas mot det hem där barnet för tillfället befinner sig. Uttrycket ”hemmet” har också en abstrakt betydelse. Det kan sålunda avse inte bara bostaden utan alla de situationer då barnet direkt eller indirekt står under vårdnadshavarens eller annan fostrares inflytande (jfr prop. 1989/90:28 s. 108).

Av flera avgöranden från kammarrätterna framgår vidare att beslut om omedelbart omhändertagande eller beslut om vård med stöd av LVU kan beslutas på grund av att ett barn riskerar att giftas bort (se t.ex. Kammarrätten i Göteborgs dom den 15 november 2022 i mål nr 5544-22, Kammarrätten i Stockholms dom den 6 juli 2022 i mål nr 4406-22 och 4409-22, Kammarrätten i Göteborgs dom den 9 april 2021 i mål nr 2035-21, Kammarrätten i Göteborgs dom den 19 september 2017 i mål nr 4100-17 och Kammarrätten i Stockholms dom den 30 oktober 2014 i mål nr 5794-14).

Mot denna bakgrund gör regeringen bedömningen att den föreslagna lydelsen i lagrådsremissen omfattar de situationer där det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Grunden för utreseförbud kan då vara psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet. Det skulle därmed vara fråga om en dubbelreglering om syftet att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse särskilt anges. Det är samtidigt mycket angeläget att säkerställa att barn även fortsättningsvis skyddas mot att föras utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse och att tillämpningsproblem inte uppstår. Som anges i promemorian är resor med syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse också förhållandevis vanliga. Med hänsyn till den tveksamhet som Lagrådet ger uttryck för i fråga om huruvida den nu aktuella situationen omfattas av den föreslagna lydelsen anser regeringen att det är motiverat att utforma bestämmelsen i linje med vad Lagrådet föreslår, dvs. att särskilt ange att ett utreseförbud ska meddelas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.

Regeringen delar inte *GAPF:s* bedömning att bestämmelsen om utreseförbud bör delas upp i utlandsresor med hedersmotiv och utlandsresor utan hedersmotiv.

Även om förutsättningarna för ett utreseförbud föreslås motsvara förutsättningarna för beslut om vård enligt LVU bör det enligt regeringens mening inte vara en förutsättning att vård enligt LVU har beslutats. Förslaget innebär alltså ingen ändring i den delen jämfört med den nuvarande utformningen av utreseförbudet.

För ett beslut om vård enligt LVU krävs dels att det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av de omständigheter som anges i 2 eller 3 § LVU, dels att det inte finns samtycke till nödvändiga åtgärder. Ett utreseförbud kan emellertid inte ersättas av någon åtgärd som det går att samtycka till. Redan av det skälet kan det alltså finnas situationer där ett utreseförbud är nödvändigt trots att det inte finns rättsliga förutsättningar för att besluta om vård enligt LVU. Det kan dessutom finnas fall där de förhållanden som barnet lever under i Sverige inte är sådana att de motiverar ett beslut om vård enligt LVU, men där det finns en risk för att barnet utsätts för skadliga förhållanden utomlands. Så kan t.ex. vara fallet om ett barn riskerar att föras utomlands av någon annan än sina föräldrar eller om föräldrarna har svårt att stå emot påtryckningar från familj eller vänner utomlands om att barnet bör resa utomlands för att kunna utsättas för bestraffningar kopplade till exempelvis föreställningar om heder. Ingreppande i form av tvångsvård enligt LVU behöver då eventuellt inte aktualiseras om det kan säkerställas att barnet blir kvar i Sverige. Eventuella problem i barnets hemmiljö kan i de fallen lösas genom mindre ingripande åtgärder från socialtjänstens sida. I detta sammanhang är det emellertid viktigt att påpeka, så som *Socialstyrelsen* gör, att det är angeläget att utreseförbudet inte tillämpas i stället för andra insatser när ett barn har behov av stöd eller behandling.

IVO och *Jämställdhetsmyndigheten* anser att det tydligare bör lyftas fram att ett utreseförbud inte ska ersätta ett beslut om vård enligt LVU.

Enligt regeringens bedömning kommer förutsättningarna för vård enligt LVU i många fall att vara uppfyllda när det finns skäl att meddela ett utreseförbud. Som framgår ovan ska ett utreseförbud dock kunna meddelas även om förutsättningarna för vård enligt LVU inte är uppfyllda. Även i sådana fall är socialnämnden skyldig att erbjuda stöd och hjälp. Sådant stöd kan under vissa förutsättningar ges utan samtycke från barnets vårdnadshavare (se 3 kap. 6 a § socialtjänstlagen [2001:453], förkortad SoL). Socialnämnden är även skyldig att erbjuda stöd och hjälp till barnets vårdnadshavare. Vill vårdnadshavarna inte ta emot sådant stöd åligger det socialnämnden att arbeta för att motivera vårdnadshavarna till att ta emot stöd. Att socialnämnden uppfyller sitt ansvar i denna del är en viktig förutsättning för att barnets situation ska kunna förändras till det bättre och för att utreseförbudet ska kunna upphöra.

Sammantaget gör regeringen bedömningen att utreseförbud ska kunna meddelas både när förutsättningarna för vård enligt LVU är uppfyllda och när så inte är fallet. Regeringen anser vidare att det är viktigt att framhålla att utreseförbudet inte ska tillämpas i stället för andra insatser när ett barn har behov av stöd eller behandling.

Barnets samtycke eller medverkan ska inte hindra beslut om utreseförbud

På motsvarande sätt som gäller enligt den nuvarande utformningen av utreseförbudet anser regeringen att utreseförbud bör kunna meddelas även om barnet samtycker eller medverkar till resan. Det kan vara svårt för barn generellt att motsätta sig föräldrarnas vilja, men särskilt i familjer där det finns en hederskontext eller som på annat sätt är kontrollerande. Regeringen anser därför att ett utreseförbud som bygger på att barnet motsätter sig en utlandsresa riskerar att bli verkningslöst (se prop. 2019/20:131 s. 72).

Regelverket i övrigt kring utreseförbud

I det nuvarande regelverket om utreseförbud finns ett flertal handläggningsbestämmelser, bl.a. om vem som får besluta om utreseförbud (31 b § LVU) samt om omprövning och upphörande av utreseförbud (31 c § LVU). Vidare finns bestämmelser om tillfälligt utreseförbud (31 d–g §§ LVU), bestämmelser om ett utreseförbuds förhållande till andra beslut (31 h § LVU) och bestämmelser om tillfälligt undantag från utreseförbud (31 i § LVU). Därutöver finns en straffbestämmelse (45 § LVU). Vidare finns bestämmelser om muntlig förhandling, offentligt biträde och bestämmelser om överklagande (35, 39 och 41 §§ LVU).

De allmänna bestämmelserna i LVU om att den unges inställning så långt som möjligt ska klarläggas och tillmätas betydelse i förhållande till den unges ålder och mognad gäller även i ärenden om utreseförbud (36 § första stycket LVU). Likaså ska den unge på samma sätt som i övriga mål och ärenden enligt lagen ha rätt att föra sin egen talan om han eller hon har fyllt 15 år (36 § andra stycket LVU). Enligt 31 b § LVU ska socialnämndens ansökan om utreseförbud vidare innehålla bl.a. en redogörelse för den unges inställning. Enligt 1 § femte stycket ska vad som är bäst för den unge alltid vara avgörande vid beslut enligt LVU. Det gäller alla beslut och således också beslut om utreseförbud, tillfälliga utreseförbud och beslut om undantag från utreseförbud.

Socialstyrelsen anser att de konsekvenser som det föreslagna utvidgade utreseförbudet kan få när det gäller tillämpningen av befintligt regelverk bör belysas ytterligare, bl.a. om straffbestämmelsen i 45 § LVU har en lämplig utformning i förhållande till de nya situationer som kan föranleda ett beslut om utreseförbud och om regleringen avseende omprövning av ett beslut om utreseförbud i 31 c § LVU behöver ses över.

Regeringen bedömer att de övriga regleringar som finns beträffande utreseförbud alltså är ändamålsenliga och att det således inte finns skäl att ändra den nuvarande utformningen av dessa till följd av förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbudet, utom när det gäller undantaget från utreseförbudet enligt 31 i § LVU (se avsnitt 4.4).

Regeringen gör ingen annan bedömning i fråga om straffbestämmelsen och möjligheterna till tätare omprövning, som Socialstyrelsen särskilt uppmärksammar. Om ett utreseförbud har meddelats ska socialnämnden inom sex månader från dagen för beslutet pröva om utreseförbudet ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas löpande inom sex månader från senaste prövning (31 c § första stycket LVU). Det bör dock framhållas att det inte finns något som hindrar socialtjänsten från att göra uppföljningar

med ett tätare intervall än sex månader. Om det inte längre finns skäl för ett utreseförbud ska förbudet omedelbart upphävas (31 c § andra stycket LVU).

Vad gäller straffbestämmelsen konstaterar regeringen att det av 45 § LVU följer att den som för ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud döms till fängelse i högst två år. Förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud innebär därmed att det straffbara området utvidgas i motsvarande mån till att omfatta fler situationer. Regeringen bedömer att det är lämpligt att straffansvaret även fortsättningsvis omfattar samtliga situationer där en person för ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud. Någon ändring av 45 § LVU är således inte nödvändig.

4.4 Möjlighet att meddela undantag från ett utreseförbud

Regeringens förslag: Bestämmelsen om tillfälligt undantag från ett utreseförbud ska omfatta även de nya grunderna för ett utreseförbud. Vid prövningen av om ett undantag från ett utreseförbud ska meddelas ska socialnämnden endast ta ställning till om det saknas risk för att barnet utsätts för eller utsätter sig självt för sådana omständigheter som föranlett utreseförbudet.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna, bl.a. *Länsstyrelsen i Västra Götalands län*, *Norrköpings kommun* och *Borås tingsrätt*, tillstyrker eller har inga invändningar mot förslaget.

Socialstyrelsen är tveksam till om regeln om tillfälligt undantag från utreseförbudet getts en lämplig utformning. Socialstyrelsen menar dels att möjligheten att ge undantag kan ha getts en för snäv utformning för att fungera som en ventil för alla målgrupper som kan komma att omfattas av ett utreseförbud, dels att den lagtekniska lösningen tycks förutsätta att socialnämnden regelbundet ska besluta om utreseförbud på nya grunder för det fall nya skäl framkommer.

Riksdagens ombudsmän (JO) anser att beskrivningen av socialnämndens handläggning av ett ärende om tillfälligt undantag från ett utreseförbud är knapphändigt beskriven, t.ex. beskrivs inte vem som kan initiera en sådan prövning. Det vore enligt JO önskvärt om det belystes i den fortsatta beredningen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 31 i § LVU får socialnämnden för en viss resa besluta om tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Ett sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till ett annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Det åligger socialnämnden att i varje enskilt fall noga överväga risken. Exempel på situationer då det skulle kunna bli aktuellt med ett undantag

är skolresor eller semesterresor med familjehemmet om barnet är placerat i familjehem (prop. 2019/20:131 s. 116).

I promemorian föreslås att bestämmelsen om tillfälligt undantag från ett utreseförbud ska utformas på ett sådant sätt att socialnämnden vid prövningen av om undantag ska meddelas endast ska ta ställning till om det saknas risk för att barnet utsätts för eller utsätter sig självt för sådana omständigheter som föranlett utreseförbudet. Detta innebär således att bestämmelsen om tillfälligt undantag dels föreslås anpassas så att den omfattar de nya grunderna för utreseförbud, dels förslås ändras på så sätt att riskbedömningen endast ska ta sikte på de omständigheter som föranlett utreseförbudet.

Socialstyrelsen framhåller att promemorians förslag om när undantag ska kunna meddelas kan ha getts en för snäv utformning för att fungera som en ventil för alla målgrupper som kan komma att omfattas av ett utreseförbud. Den lagtekniska lösningen tycks enligt *Socialstyrelsen* förutsätta att socialnämnden regelbundet ska besluta om utreseförbud på nya grunder för det fall nya skäl framkommer. *Socialstyrelsen* framhåller även att det kan finnas situationer där en resa aldrig kan bedömas som helt riskfri, t.ex. när det gäller användning av utreseförbud för ungdomar med missbruksproblematik eller annat socialt nedbrytande beteende. Samtidigt kan värdet av att kunna delta i vissa resor, t.ex. med sin familj eller med familjehem, ibland vara stort.

Regeringen bedömer att det inte är lämpligt att ge socialnämnden möjlighet att besluta om tillfälligt undantag från ett utreseförbud på grund av omständigheter som inte ligger till grund för det aktuella utreseförbudet. Det skulle kunna leda till att socialnämnden behöver ta ställning till risker som inte hade prövats när utreseförbudet fattades. Som exempel kan nämnas att socialnämnden i ett fall där utreseförbud har beslutats på grund av risk för att barnet t.ex. utsätts för en uppfostringsresa skulle behöva ta ställning om det saknas risk för att barnet på grund av sitt eget beteende riskerar att utsätta sin hälsa och utveckling för skada på grund av missbruk utomlands. Regeringen bedömer att en sådan ordning kan minska förutsebarheten och därmed ifrågasättas av rättssäkerhetsskäl. Regeringen föreslår därför att ett undantag från ett utreseförbud för en viss resa endast ska kunna beslutas om socialnämnden bedömer att det saknas risk för att barnet utsätts för eller utsätter sig självt för sådana omständigheter som föranlett utreseförbudet. Om socialnämnden vid en sådan prövning anser att det har tillkommit ytterligare omständigheter som kan utgöra skäl för ett utreseförbud, bör nämnden fatta beslut om ett tillfälligt utreseförbud eller ansöka om ett nytt utreseförbud hos förvaltningsrätten på grund av att nya omständigheter har framkommit.

Regeringen instämmer i *Socialstyrelsens* bedömning att det kan finnas omständigheter som innebär att en resa aldrig kan anses som helt riskfri. Det är socialnämnden som har bäst kunskap om barnet och barnets situation och som kan bedöma om det finns en risk i fråga om en specifik resa. Det åligger därför socialnämnden att i varje enskilt fall noga överväga risken i fråga om en resa.

Vad gäller handläggningen av ärenden som gäller undantag från utreseförbud, som *JO* efterfrågar ett förtydligande av, konstaterar regeringen följande. Socialnämndens beslut om tillfälligt undantag från ett utreseförbud får överklagas till allmän förvaltningsdomstol

(41 § första stycket 9 LVU). Det finns inte några specifika bestämmelser om socialnämndens handläggning när det gäller ärenden som rör tillfälliga undantag från utreseförbud. I en sådan situation får handläggningen ske enligt allmänna förvaltningsrättsliga principer.

4.5 Ett utvidgat utreseförbud är förenligt med grundläggande fri- och rättigheter

Regeringens bedömning: Förslagen är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Den övervägande majoriteten av remissinstanserna, bl.a. *Rädda Barnen*, *Boxholms kommun* och *Brottsofferjouren Sverige*, delar eller har inga invändningar mot bedömningen.

Unizon framhåller att ett ökat skydd för barn ligger i linje med barnkonventionens artiklar om rätt till skydd och stöd i alla sammanhang. Enligt *ECPAT Sverige* har det i promemorian gjorts rimliga avvägningar och förslagen är utformade på ett sådant sätt att de tillgodoser grundläggande rättssäkerhetskrav.

Socialstyrelsen anser att det är oklart om det i samtliga av de situationer som kan omfattas av lagförslaget är ändamålsenligt och proportionerligt med ett utreseförbud. Om så är fallet kan det påverka frågan om huruvida ett utvidgat utreseförbud är förenligt med fri- och rättigheter.

Unicef Sverige understryker vikten av att bestämmelsen blir rättssäkert utformad och tydlig för rättstillämparen. Det är av högsta vikt att utreseförbudet tillämpas rättssäkert och bara när det verkligen behövs, är berättigat och bedöms vara till det enskilda barnets bästa.

Skälen för regeringens bedömning: I 2 kap. regeringsformen, förkortad RF, finns bestämmelser om de grundläggande fri- och rättigheterna, däribland rörelsefriheten, vilka bl.a. innebär att den som är svensk medborgare är tillförsäkrad frihet att lämna riket (2 kap. 8 § RF). Förslaget om att utvidga tillämpningsområdet för utreseförbud för barn innebär begränsningar av rörelsefriheten. Enligt 2 kap. 21 § RF får sådana begränsningar endast göras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningarna får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett dem och inte heller sträcka sig så långt att de utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningar får inte göras enbart på grund av en politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning.

Rörelsefriheten skyddas även av artikel 2 i det fjärde tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). Förutom att Sverige är folkrättsligt förpliktat av konventionen gäller den tillsammans med bl.a. fjärde tilläggsprotokollet som lag här i landet enligt lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Av 2 kap. 19 § RF framgår att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen. Rätten till

rörelsefrihet enligt tilläggsprotokollet innebär bl.a. att var och en är fri att lämna varje land, inbegripet sitt eget. Utövandet av denna rättighet får enligt artikel 2.3 inte underkastas andra inskränkningar än sådana som är angivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga av hänsyn till statens säkerhet eller den allmänna säkerheten, för att upprätthålla den allmänna ordningen, för att förhindra brott, för att skydda hälsa eller moral eller för att skydda annans fri- och rättigheter.

Även artikel 45 i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna innehåller en rätt för varje unionsmedborgare att fritt röra sig och uppehålla sig inom medlemsstaternas territorier. En begränsning ska enligt artikel 52 vara föreskriven i lag och förenlig med det väsentliga innehållet i stadgans rättigheter och friheter. Vidare får en begränsning, med beaktande av proportionalitetsprincipen, endast göras om den är nödvändig och faktiskt svarar mot mål av allmänt samhällsintresse som erkänns av unionen eller behovet av skydd för andra människors rättigheter och friheter.

Utöver en inskränkning av barnets rörelsefrihet innebär förslaget en inskränkning av barnets vårdnadshavares rätt till respekt för privat- och familjelivet enligt artikel 8 i Europakonventionen. En offentlig myndighet får inte inskränka åtnjutande av denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till bl.a. skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. En sådan inskränkning måste ha ett legitimt syfte och vara proportionerlig.

Regeringen kan konstatera att förslaget om att utvidga utreseförbudet för barn innebär att utreseförbud kommer att kunna beslutas i fler fall än för närvarande och att fler barn därmed kommer att kunna åläggas utreseförbud.

Ett utreseförbud för barn är en ingripande åtgärd. Genom ett utreseförbud skyddas dock barn från att deras hälsa och utveckling skadas vilket innebär ett skydd för att flera av deras fri- och rättigheter upprätthålls, såsom rätten till liv, överlevnad och utveckling och respekt för privat- och familjeliv och skyddet för hälsa, rätten till utbildning och skyddet mot att barn ska utsättas för våld, sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och utnyttjande (artiklarna 3 och 8 i Europakonventionen, artikel 7 i EU:s stadga och artiklarna 6, 16, 19, 24, 28, 34 och 36 i barnkonventionen).

Till skillnad från *Socialstyrelsen* bedömer regeringen att de situationer som kan omfattas av det föreslagna utreseförbudet är ändamålsenliga och proportionerliga.

Regeringen konstaterar att ett utreseförbud aktualiseras först när det finns en påtaglig risk för negativa skadeverkningar för barnet. Det innebär att det är fråga om en för barnet så skadlig utlandsvistelse att samma omständigheter skulle kunna ligga till grund för ett tvångsomhändertagande enligt LVU. I en sådan situation är det påkallat att det allmänna kan ingripa för att undanröja risken. Ett ingripande genom ett utreseförbud är mer begränsat än vård enligt LVU och bör därför kunna betraktas som ett mindre intrång i barnets och vårdnadshavarens rättigheter. Det finns vidare en möjlighet att meddela undantag från ett utreseförbud, för att möjliggöra t.ex. en skolresa utomlands eller en semesterresa med familjehemsföräldrar (se avsnitt 4.4). Mot den bakgrunden anser regeringen att de fri- och rättighetsinskränkningar som förslaget innebär för barn som meddelats utreseförbud och för deras vårdnadshavare får

bedömas vara godtagbara i ett demokratiskt samhälle och utgöra en nödvändig inskränkning till skydd för bl.a. barnets hälsa. Begränsningarna går inte utöver vad som är nödvändigt för att skydda barn från att fara illa och är även i övrigt förenliga med de förutsättningar som gäller enligt 2 kap. 21 § RF och Europakonventionen.

Sammantaget bedömer regeringen att förslagen är mycket angelägna utifrån intresset att skydda barn mot skadliga utlandsvistelser och att tillgodose barnets rättigheter. Regeringen bedömer sammanfattningsvis att förslagen utgör en rättfärdigad inskränkning av aktuella rättigheter i regeringsformen, Europakonventionen, det fjärde tilläggsprotokollet till Europakonventionen och EU:s stadga samtidigt som de syftar till att upprätthålla en rad andra fri- och rättigheter. Förslagen bedöms också förenliga med barnkonventionen, se även avsnitt 8.2.

4.6 Kunskapshöjande insats om utreseförbud

Regeringens bedömning: En lämplig aktör bör få i uppdrag att ta fram ett kunskapsmaterial i fråga om regelverket om utreseförbud för barn. I uppdraget bör också spridning av kunskapsmaterialet ingå.
Vidare bör reformen följas upp.

Promemorians bedömning överensstämmer i sak med regeringens. Promemorians bedömning har dock en annan språklig utformning.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser tillstyrker eller har inga synpunkter på förslaget.

Socialstyrelsen framhåller att det är viktigt att en kunskapshöjande insats inte ges ett för smalt perspektiv. Socialstyrelsen anser vidare att det kan finnas skäl att även beakta behovet av lättillgänglig och saklig information riktad till enskilda personer om den nya lagstiftningen för att motverka risken för en ytterligare desinformationskampanj, likt den om LVU. Även *Malmö kommun* anser att en utbildning bör riktas till befolkningen.

Myndigheten för delaktighet (MFD) understryker vikten av att en kunskapshöjande insats tar höjd för de identifierade bristerna vad gäller kunskap om barn och unga med funktionsnedsättning.

Origo instämmer i bedömningen att ett utvidgat utreseförbud kräver en kunskapshöjning och anser att kunskapshöjande insatser bör vara tillgängliga för alla yrkesverksamma som möter barn och unga i en hederskontext.

Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) påpekar att de i sitt regeringsuppdrag att stärka barnahusverksamheternas kompetens kan konstatera att det fortfarande finns bristande kunskap såväl kring hedersrelaterat våld och förtryck i stort som kring de nya straffbestämmelser som införts under senare år.

ECPAT Sverige föreslår att en uppföljning görs för att utvärdera det utvidgade förbudets effektivitet och eventuella konsekvenser för barnet i fråga.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen delar promemorians bedömning att det är av största vikt att aktörerna på området är väl insatta i regelverket för att förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud ska få avsedda effekter och leda till ett utökat skydd för barn

mot skadliga utlandsvistelser. Det är av stor vikt att aktörerna på området är väl förtrogna med sådana omständigheter som typiskt sett ger anledning till oro för att ett barn riskerar att utsättas för en skadlig utlandsvistelse och att kunskap finns om grupper som kan vara extra sårbara, t.ex. barn med funktionsnedsättning. Kunskaphöjande insatser är även centrala mot bakgrund av den desinformationskampanj om LVU som pågår.

Jämställdhetsmyndigheten konstaterar i sin rapport När barn tvingas ta ansvar för sitt eget skydd (2023:15) att myndigheter behöver utveckla sitt arbete med risk- och skyddsbedömningar i ärenden där barn och unga riskerar ett bortförande. Jämställdhetsmyndigheten konstaterar också att nuvarande reglering när det gäller utreseförbud inte används i tillräcklig utsträckning i de ärenden där det finns en uttalad risk för bortförande av flickor i syfte att de ska ingå barnäktenskap eller könsstympas. Det förekommer även att ansökan om utreseförbud görs först när barnet redan är försvunnet.

Det är av största vikt att de regler som finns till barns skydd används så som det är tänkt. För att säkerställa kunskapsspridning bör en lämplig aktör få i uppdrag att ta fram ett kunskapsmaterial i fråga om regelverket om utreseförbud för barn. I uppdraget bör också spridning av kunskapsmaterialet ingå.

Regeringen bedömer, i likhet med det som anges i promemorian, att insatsen bör vara landsomfattande eftersom problemet med utlandsvistelser som är skadliga för barn förekommer i hela landet. Regeringen anser i likhet med *ECPAT Sverige* att reformen bör följas upp.

4.7 Ett utreseförbud ska vara effektivt

Regeringens bedömning: Utreseförbudets effektivitet behöver stärkas.

Promemorians bedömning överensstämmer i sak med regeringens.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i denna del, bl.a. *ECPAT Sverige* och *Jönköpings kommun*, ställer sig positiva till att utreseförbudet görs mer effektivt.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen anser att det är mycket angeläget att utreseförbudet kan upprätthållas effektivt så att barn faktiskt hindras från att lämna Sverige när det finns ett beslut om utreseförbud.

I dag upprätthålls ett utreseförbud främst genom att utgöra ett hinder mot att utfärda pass och ett skäl för att återkalla pass. Enligt 7 a § passlagen (1978:302) ska en ansökan om pass avslås om sökanden är underkastad ett utreseförbud enligt 31 a § LVU eller ett tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § LVU. Enligt 12 § passlagen ska passmyndigheten återkalla ett gällande pass om passinnehavaren är underkastad ett utreseförbud enligt 31 a § LVU eller ett tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § LVU.

Uppgifter om utreseförbud registreras i passregistret som är en del av Polismyndighetens resehandlingssystem (RES). När ett pass återkallas till följd av ett utreseförbud läggs dessutom en spärmarkering in i RES. En sådan återkallelse leder automatiskt till spärmarkering i Schengens informationssystem (SIS) och Interpols databas. En kontroll i SIS sker både vid inresa till Sverige från ett land utanför Schengenområdet och vid utresa från Schengenområdet. Dessutom kan en kontroll i SIS ske i Sverige

i samband med polisingripanden här, t.ex. i anslutning till gränsen till ett land i Schengenområdet. Handläggning av ett ärende om återkallelse av pass tar dock viss tid i anspråk och det fattas inget beslut om återkallelse omedelbart när Polismyndigheten får information om att ett barn har meddelats utreseförbud. Det skulle därför kunna inträffa att ett barn med utreseförbud lämnar Sverige och Schengenområdet innan det fattats ett beslut om återkallelse av passet. Någon spärrmarkering finns då inte i SIS. Sedan mars 2023 har Polismyndigheten dock möjlighet att registrera en förebyggande efterlysning i SIS när ett beslut om utreseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för barnäktenskap eller könsstympning inkommer, se artikel 32 i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2018/1862 av den 28 november 2018 om inrättande, drift och användning av SIS på området polissamarbete och straffrättsligt samarbete, om ändring och upphävande av rådets beslut 2007/533/RIF och om upphävande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1986/2006 och kommissionens beslut 2010/261/EU.

I promemorian anges att det finns ett behov av att ytterligare stärka utreseförbudets effektivitet, dvs. hindra att barn lämnar Sverige trots meddelat utreseförbud. Regeringen instämmer i detta. Som redovisas i avsnitt 4.2 bedömer regeringen att det är viktigt eftersom svenska myndigheter har begränsade möjligheter att agera i utlandet när ett barn redan vistas där.

Regeringen delar den bedömning som görs i promemorian om att ytterligare åtgärder behöver vidtas för att stärka effektiviteten av utreseförbudet och det tillfälliga utreseförbudet. En sådan åtgärd kan vara att uppgifter om ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud registreras i Polismyndighetens efterlysningsregister. För att utreseförbudet ska bli effektivt kan ändringar behöva göras i vissa förordningar, t.ex. i efterlysningskungörelsen. Föreslagna förordningsändringar är dock inte föremål för detta lagstiftningsärende.

4.8 Uppgifter om utreseförbud hos Polismyndigheten ska omfattas av sekretesskydd

Regeringens förslag: Sekretess ska gälla för uppgift om en enskilds personliga förhållanden hos Polismyndigheten i verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud, om det kan antas den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. För uppgift i en allmän handling ska sekretessen gälla i högst sjuttio år.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna yttrar sig inte särskilt i frågan.

Skälen för regeringens förslag: I dag finns det inte någon generell sekretessbestämmelse som omfattar uppgifter inom Polismyndigheten som rör verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a § LVU eller ett tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § LVU.

Efterlysningar av försvunna personer kan t.ex. omfattas av bestämmelsen i 35 kap. 20 § första stycket 1 offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, om uppgiften hänför sig till verksamhet hos Polismyndigheten som enbart innefattar hjälp eller bistånd åt en enskild. Den bestämmelsen omfattar dock inte verksamhet som tar sikte på att upprätthålla ett utreseförbud. Inte heller 35 kap. 22 § OSL som reglerar sekretesskyddet vid ärenden enligt passlagen omfattar en sådan verksamhet. Den bestämmelsen tar nämligen sikte på hanteringen av uppgifter i ett ärende enligt passlagen.

Regeringen delar promemorians bedömning att det finns starka skäl för att uppgifter hos Polismyndigheten om enskilda med utreseförbud bör omfattas av sekretess då det handlar om uppgifter om barn och att det kan förekomma känsliga uppgifter om barnet och barnets förhållanden, t.ex. uppgifter om barnets hälsa och andra personliga förhållanden.

Mot denna bakgrund delar regeringen promemorians bedömning att sekretess bör gälla hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden i verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud.

Nästa fråga att ta ställning till är vilket skaderekvisit som ska gälla. Sekretessen bör inte vara så omfattande att insynen inskränks onödigt mycket. Syftet med sekretessbestämmelsen är att hindra att barn förs utomlands och lämnar Sverige i strid med ett utreseförbud. Det handlar om uppgifter i Polismyndighetens verksamhet som nära ansluter till de verksamheter och ärenden där sekretesskyddet regleras i 35 kap. 20 § OSL, nämligen verksamhet som ligger vid sidan av den rent brottsbekämpande verksamheten. Enligt bestämmelsen gäller sekretess om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. Bestämmelsen har ett rakt skaderekvisit, vilket innebär att det råden en presumtion för offentlighet.

Regeringen gör bedömningen att insyn när det gäller uppgifter som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud inte bör inskränkas mer än nödvändigt. Mot denna bakgrund delar regeringen promemorians bedömning att intresset av skyddet för den personliga integriteten bör resultera i ett rakt skaderekvisit, dvs. en presumtion för att uppgifterna är offentliga. I likhet med promemorian anser regeringen att sekretessen bör gälla i högst 70 år.

Sekretess innebär såväl handlingssekretess som tystnadsplikt. Den rätt att meddela och offentliggöra uppgifter som följer av 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen, förkortad TF, och 1 kap. 1 och 2 §§ yttrandefrihetsgrundlagen, förkortad YGL, har som huvudregel företräde framför tystnadsplikten. Nämda rätt har dock aldrig företräde framför handlingssekretessen (7 kap. 3 § första stycket 2 och 5 § TF och 5 kap. 1 § första stycket och 3 § 2 YGL). Det kan således vara tillåtet att t.ex. muntligen lämna en uppgift till en journalist eller att själv publicera uppgiften, men det är aldrig tillåtet att med stöd av rätten att meddela och offentliggöra uppgiften lämna den allmänna handling varav den sekretessbelagda uppgiften framgår till t.ex. en journalist eller t.ex. själv publicera denna handling. I ett antal fall har bestämmelser om tystnadsplikt företräde framför rätten att meddela och offentliggöra uppgifter. I dessa fall är således rätten att meddela och offentliggöra uppgifter helt inskränkt. Den föreslagna sekretessbestämmelsen är försedd

med ett rakt skaderekvisit, dvs. det gäller en presumtion för att uppgifterna är offentliga. Denna omständighet talar starkt för att den tystnadsplikt som följer av bestämmelsen inte bör ha företräde framför rätten att meddela och offentliggöra uppgifter (jfr prop. 1979/80:2 del A s. 111 och 112). Någon sådan begränsning föreslås därför inte.

5 Ett utvidgat straffansvar för egenmäktighet med barn

Regeringens förslag: Straffansvaret ska utvidgas till att omfatta gärningar där ett barn under 15 år förs bort eller annars undanhålls, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt LVU påbörjas.

Promemorians förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. I promemorian föreslås dock att det för straffansvar ska krävas att bortförandet eller undanhållandet syftat till att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU verkställs.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som yttrar sig i denna del, bl.a. *Barnombudsmannen*, *Brottsförebyggande rådet*, *Göteborgs kommun*, *Länsstyrelsen i Östergötlands län*, *Svea hovrätt*, *Unicef Sverige* och *Åklagarmyndigheten*, tillstyrker eller har ingen invändning mot att straffansvaret för egenmäktighet med barn utvidgas. *Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL)* framhåller att det utvidgade straffansvaret skulle kunna ha en preventiv effekt. *Stockholms universitet* tillstyrker förslaget men anser att konkurrensfrågor behöver adresseras tydligare i det fortsatta arbetet.

Inspektionen för vård och omsorg, *Jämställdhetsmyndigheten*, *Jönköpings kommun*, *Länsstyrelsen i Östergötlands län*, *Malmö kommun*, *Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF)*, *Socialstyrelsen*, *Unicef Sverige*, *Unizon* och *Örebro kommun* ställer sig frågande till om straffansvaret för egenmäktighet med barn – i allmänhet eller i förhållande till de gärningar som omfattas av promemorians förslag – ska vara begränsat till gärningar som avser barn under 15 år. Inspektionen för vård och omsorg och Unizon påpekar att barn i åldersgruppen 15–17 år är särskilt utsatta när det gäller sådana situationer som kan omfattas av den föreslagna utvidgningen.

Borås tingsrätt påpekar att den föreslagna ändringen medför straffansvar för underlåtenhet och att detta även träffar andra än vårdnadshavare. Tingsrätten anser vidare att gränsdragningsproblem kan uppstå kring vilka undanhållanden som är straffbara. Den framhåller även att den omständigheten att ett undanhållande ska ha syftat till att förhindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande verkställs kan ge upphov till bevisvårigheter. Åklagarmyndigheten anför att det uttryckliga kravet på att det ska finnas ett sådant syfte kan innebära en fara för tillämpnings- och bevisvårigheter. Åklagarmyndigheten påpekar också att det förekommer fall där vårdnadshavarnas primära avsikt är att skydda

barnen genom bortförandet, varför det bör vara tillräckligt att agerandet får till följd att verkställigheten hindras.

Svea hovrätt och *Sveriges advokatsamfund* ser risker för tillämpningsproblem bl.a. till följd av att rekvisitet ”obehörigen”, som förekommer vid andra gärningsformer, inte föreslås beträffande det utvidgade straffansvaret.

Skälen för regeringens förslag

Den straffrättsliga regleringen

Av 7 kap. 4 § första stycket brottsbalken framgår att den som obehörigen skiljer ett barn under 15 år från någon som har vårdnaden om barnet ska dömas för egenmäktighet med barn, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under 15 år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Av 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken framgår att också den som obehörigen skiljer ett barn under 15 år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, ska dömas till ansvar enligt första stycket, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Andra stycket i bestämmelsen tar alltså sikte på ett skiljande från den som vårdar barnet med stöd av LVU. Det innebär att en förälder som är vårdnadshavare kan göra sig skyldig till brott enligt det stycket. Straffansvaret är begränsat till de fall där vården faktiskt har påbörjats, dvs. när vården av barnet rent fysiskt har flyttats från vårdnadshavarna till den utsedda vårdgivaren (se bl.a. RH 2016:46). I sammanhanget kan det nämnas att det av 10 § LVU följer att vården ska anses påbörjad först när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem.

Med ”skiljer” avses i såväl första som andra stycket att gärningspersonen för bort barnet, vägrar återlämna barnet, gömmer det eller på annat sätt hindrar att barnet återkommer (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [24 november 2023, version 23, JUNO], kommentaren till 7 kap. 4 §). Brottet begås i regel genom en aktiv handling men kan även begås genom underlåtenhet, t.ex. om barnet på egen hand kommit till gärningspersonen och gärningspersonen inte agerar för att återföra barnet. En underlåtenhet att återföra ett barn medför dock inte utan vidare straffansvar. Personen kan t.ex. sakna praktisk möjlighet att göra något åt situationen eller så kan personen ha gjort sitt bästa för att barnet ska återföras, även om dessa åtgärder inte varit tillräckliga för att så ska ske (jfr NJA 2017 s. 557).

Det finns ett behov av ett utvidgat straffansvar

I promemorian redovisas uppgifter från bl.a. Utrikesdepartementet och Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck om att det förekommer att föräldrar för bort barn till andra länder för att undvika insatser och ingripanden från socialtjänsten, exempelvis för att förhindra att ett beslut om LVU verkställs. Om vård enligt LVU inte påbörjats är ett

sådant förfarande alltså inte straffbart som egenmäktighet med barn i dagsläget, om det inte också innefattar exempelvis ett skiljande av barnet från den andra föräldern. Det finns inte heller något annat straffbud som specifikt tar sikte på denna situation.

Det ställs höga krav för att vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU ska beslutas. Utgångspunkten är att det måste finnas en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utvecklig skadas (2 och 3 §§ LVU). Om det finns en sådan risk kan det antas vara av avgörande betydelse för barnet att vården faktiskt kommer till stånd. Det bör också beaktas att ett beslut om vård enligt LVU upphör att gälla om det inte kunnat verkställas inom fyra veckor från det att beslutet fått laga kraft (5 § LVU). Om barnet förs bort eller undanhålls innan beslutet verkställts, kan det alltså få till följd att den vård som beslutats försenas eller helt uteblir. Det finns visserligen vissa möjligheter att få beslut enligt LVU erkända och verkställda utomlands. Sådana förfaranden kan dock ta tid, vilket riskerar att leda till att barnet inte får den vård som barnet behöver. Ur ett barnskyddsperspektiv kan det, som framhålls i promemorian, inte anses vara någon större skillnad mellan att påbörjad vård hindras eller att beslutad vård aldrig kommer till stånd. I båda fallen har socialnämnden eller en domstol kommit fram till att det finns tillräckligt starka skäl för att barnet ska vårdas på annat håll än hemma. Mot den bakgrunden framstår det som otillfredsställande att endast ageranden där redan påbörjad vård hindras omfattas av straffbestämmelsen om egenmäktighet med barn.

Därtill kommer att samhället blivit alltmer internationellt och att många barn i dag har förhållandevis starka kopplingar till utlandet. Möjligheten och benägenheten att undanhålla ett barn från vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU genom att föra barnet utomlands kan därför antas vara större i dag än tidigare. Utgångspunkten är dessutom att vårdnadshavare har rätt till partsinsyn och även ska underrättas inför såväl ett beslut om vård som ett beslut om omedelbart omhändertagande (jfr 11 kap. 2 § tredje stycket och 8 § socialtjänstlagen [2001:453] samt 10 och 25 §§ förvaltningslagen [2017:900]). Detta möjliggör för vårdnadshavare att undanhålla barnet innan ett beslut har kunnat verkställas.

Regeringen anser mot denna bakgrund, i likhet med remissinstanserna, att ett bortförande eller annat undanhållande av ett barn för att hindra vård enligt LVU bör vara straffbart oavsett om vården påbörjats eller inte. Straffansvaret för egenmäktighet med barn bör därför utvidgas.

För straffansvar ska det krävas att barnet förs bort eller undanhålls

I likhet med vad som föreslås i promemorian anser regeringen att det utvidgade straffansvaret för egenmäktighet med barn bör införas i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken, som avser den som obehörigen skiljer ett barn under 15 år från någon som vårdar det med stöd av LVU. Beträffande sådana gärningar som är tänkta att falla in under det utvidgade straffansvaret har vården emellertid ännu inte påbörjats och det faller sig därför inte naturligt att tala om att barnet ”skiljs från” den som ska vårda barnet. Regeringen anser därför att det är mer ändamålsenligt att, i likhet med vad som föreslås i promemorian, för straffansvar kräva att barnet ”förs bort eller annars undanhålls”.

Som framgår av redogörelsen för gällande rätt anses ett skiljande av barnet under vissa omständigheter kunna begås genom underlåtenhet. Bortförande och annat undanhållande kan ses som särfall av skiljande i straffbestämmelsens mening, och frågan om underlåtenhetsansvar bör därför bedömas på motsvarande sätt som enligt gällande rätt. Det är således, som *Borås tingsrätt* framhåller, korrekt att den föreslagna utvidgningen är sådan att straffansvaret även kommer att omfatta underlåtenhet, och att det kommer att gälla för såväl vårdnadshavare som andra. Detta kommer inte att skilja sig från vad som är fallet med dagens reglering och regeringen ser inte någon risk för att detta skulle leda till några beaktansvärda tillämpningsproblem. Det kan också tilläggas att det för straffansvar självklart krävs uppsåt i förhållande till att vård beslutats.

Gärningen ska ha varit ägnad att hindra att vård enligt LVU påbörjas

Promemorians förslag innebär att det för straffansvar inte ska krävas att bortförandet eller undanhållandet faktiskt hindrar att den beslutade åtgärden enligt LVU inleds. För att straffansvaret inte ska bli för omfattande föreslås det i promemorian att det ska begränsas till gärningar som sker ”för att” hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU verkställs. Gärningen ska enligt förslaget alltså syfta till att hindra verkställigheten. Enligt regeringens uppfattning är det i princip en lämplig avvägning. När det gäller hur straffansvaret närmare bestämt bör avgränsas instämmer regeringen dock i de farhågor som framförs av *Borås tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* om att ett krav på avsiktsuppsåt kan ge upphov till bevisvärigheter. I stället bör rekvisitet ”ägnad att” hindra väljas. Genom användandet av ett sådant s.k. abstrakt farerekvisit begränsas prövningen till om gärningen typiskt sett är sådan att den hindrar verkställighet av beslutet, och det blir alltså inte nödvändigt att föra bevisning om gärningspersonens faktiska avsikter.

Straffansvaret bör endast omfatta tiden innan vården tar sin början (jämför nuvarande reglering i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken som är tillämplig medan vården pågår). I promemorian talas det därför om att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU ”verkställs”. För att bättre anknyta till terminologin i LVU bör lagtexten dock ange att gärningen ska vara ägnad att hindra att vård enligt LVU ”påbörjas” (jfr 10 § LVU). Med ”vård” bör avses sådan vård som antingen följer av ett beslut om vård eller av ett beslut om omedelbart omhändertagande.

Straff och åtal

Straffet för egenmäktighet med barn är böter eller fängelse i högst ett år. Om brottet är grovt är straffet fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Gärningar som faller under det utvidgade straffansvaret bör ha samma gradindelning och straffskalor som nuvarande former av brottet. Så blir också fallet genom den föreslagna placeringen av det utvidgade straffansvaret i paragrafens andra stycke. Bedömningen av om ett brott är grovt bör göras på samma sätt som i de fall som omfattas av nuvarande 7 kap. 4 § första och andra styckena.

Egenmäktighet med barn får åtalas av åklagare enbart om åtal är påkallat ur allmän synpunkt (7 kap. 6 § brottsbalken). Även den regleringen bör gälla den nya gärningsformen. Det kräver ingen lagändring.

Vissa avgränsningsfrågor

Regeringen bedömer, i likhet med vad som föreslås i promemorian, att det inte bör krävas att bortförandet eller undanhållandet sker ”obehörigen”. Ett rekvisit som tar sikte på obehörighet gäller i förhållande till de former av brottet som innebär att ett barn skiljs från vårdnadshavaren eller från den som vårdar det med stöd av LVU. Av rekvisitet följer att straffansvaret inte träffar den som med vårdnadshavarens eller vårdgivarens samtycke skiljer barnet från denna.

Det utvidgade straffansvaret är avsett att bl.a. kunna träffa barnets vårdnadshavare. Eftersom vårdnadshavaren har bestämmanderätt över barnet och var det ska befinna sig fram till dess att beslutet enligt LVU har verkställts, kan gärningen i de fallen inte vara obehörig. Ett obehörighetsrekvisit skulle därmed utesluta vårdnadshavaren från straffansvar. Ett sådant rekvisit vore, avseende det utvidgade straffansvaret, även olämpligt i förhållande till andra gärningspersoner än en vårdnadshavare. I de fallen skulle ett ansvarsbefriande samtycke öppna möjligheter till kringgående. Sammanfattningsvis skulle alltså ett obehörighetsrekvisit hindra att det utvidgade straffansvaret får avsedd effekt. Det kan också noteras att det inte finns något sådant rekvisit i det led av 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken som tar sikte på gärningar där en vårdnadshavare skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren. Regeringen delar alltså inte *Svea hovrätts* och *Sveriges advokatsamfund*s farhågor om att frånvaron av ett obehörighetsrekvisit riskerar att leda till tillämpningsproblem.

Regeringen instämmer vidare i promemorians bedömning att det inte finns anledning att begränsa straffansvaret till bortföranden eller andra undanhållanden som sker ”utan beaktansvärda skäl” (jfr 7 kap. 4 § första stycket andra meningen brottsbalken om den som ”utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren”). En sådan begränsning kan inte anses som ändamålsenlig i förhållande till det utvidgade straffansvaret, eftersom socialnämnden eller en domstol, i samband med beslutet om vård eller omhändertagande enligt LVU, har bedömt att det finns ett sådant vårdbehov att den unge ska placeras utanför sitt eget hem. Det bör mot den bakgrunden, och med utgångspunkt i barnets bästa, inte kunna anses finnas beaktansvärda skäl för ett bortförande eller annat undanhållande i de nu aktuella situationerna. Något sådant rekvisit finns inte heller i fråga om straffansvaret för den som skiljer ett barn från den som vårdar det med stöd av LVU (se 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken).

Slutligen bör det nämnas att bestämmelsen om egenmäktighet med barn enbart omfattar gärningar som avser barn under 15 år och att samma ordning, enligt promemorians förslag, ska gälla för det utvidgade straffansvaret. Flera remissinstanser uppmärksammar detta. Några föreslår att bestämmelsen som helhet, eller den nya brottsformen, ska utformas så att även gärningar som avser barn mellan 15 och 18 år blir straffbara. Även om regeringen kan ha förståelse för de synpunkter som remissinstanserna framför är beredningsunderlaget inte tillräckligt för att inom ramen för

detta lagstiftningsärende föreslå en ändring i det nu aktuella avseendet. För regeringen är det angeläget att de föreslagna förändringarna träder i kraft så fort som möjligt, men regeringen avser att återkomma i frågan om ålderskategorin 15–17 år.

Konkurrens

Det nuvarande straffansvaret för egenmäktighet med barn är uttryckligen subsidiärt till viss annan reglering i brottsbalken. De gärningar som omfattas av 7 kap. 4 § första stycket brottsbalken (dvs. att någon skiljer barnet från någon som har vårdnaden om det, att den ena vårdnadshavaren skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller att den som ska ha vårdnaden bemäktigar sig barnet) är straffbara om de inte utgör brott mot frihet. När det gäller andra stycket (att någon skiljer ett barn från den som vårdar det med stöd av LVU) är straffansvaret subsidiärt även till gärningar som utgör främjande av flykt (se 17 kap. 12 § brottsbalken, som avser den som hjälper någon som med laga rätt är berövad friheten att komma lös eller, efter att personen avvikit, främjar personens flykt genom att dölja honom eller henne eller genom någon annan sådan åtgärd).

Förslaget i promemorian innebär att rekvisitet om ”gärningen inte utgör brott mot frihet” ska gälla även i förhållande till den föreslagna utvidgningen. När det gäller främjande av flykt bedöms det i promemorian att en sådan gärning som kommer att träffas av det utvidgade straffansvaret svårligen kan utgöra främjande av flykt. Regeringen instämmer i den bedömningen och att den nya gärningen därför bör göras subsidiär endast till brotten mot frihet.

När det gäller konkurrensfrågor anser *Stockholms universitet* att sådana behöver adresseras i det fortsatta arbetet. När det gäller andra situationer än de som omfattas av subsidiaritetsbestämmelsen anser regeringen att vanliga konkurrensregler bör gälla. I sammanhanget kan det också nämnas att straffansvarets utformning innebär att det inte uppstår någon överlappning mellan den nya brottsformen och den nuvarande regleringen i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken. Den förra är enbart tillämplig innan vården påbörjats och den senare enbart medan vården pågår.

6 Integritetsanalys

Regeringens bedömning: Den personuppgiftsbehandling som förslaget om ett utvidgat utreseförbud ger upphov till är förenlig med EU:s dataskyddsförordning. Den befintliga reglering som finns på personuppgiftsområdet utgör tillräcklig reglering för personuppgiftsbehandlingen. Någon ytterligare reglering om denna behandling behöver inte införas.

Promemorian innehåller inte någon bedömning av den personuppgiftsbehandling som förslaget ger upphov till.

Remissinstanserna: *Integritetsskyddsmyndigheten (IMY)* konstaterar att de föreslagna bestämmelserna inte har analyserats utifrån reglerna på dataskyddsområdet. I avsaknad av en sådan analys kan inte IMY bedöma

de aktuella förslagen. IMY anser därför att det inom ramen för det fortsatta lagstiftningsarbetet behöver göras en analys av de personuppgiftsbehandlingar som kan aktualiseras enligt förslaget, bedömas om de är nödvändiga och undersökas hur de förhåller sig till kraven i tillämplig dataskyddslagstiftning.

Skälen för regeringens bedömning

Behandling av personuppgifter

Den huvudsakliga regleringen av personuppgiftsbehandling finns i Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2016/679 av den 27 april 2016 om skydd för fysiska personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter och om upphävande av direktiv 95/46/EG (allmän dataskyddsförordning), här kallad EU:s dataskyddsförordning, lagen (2018:218) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning och förordningen (2018:219) med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning.

EU:s dataskyddsförordning är den generella regleringen av personuppgiftsbehandling inom EU. Förordningen syftar till att skydda fysiska personers grundläggande rättigheter och friheter, särskilt deras rätt till skydd av personuppgifter. Dataskyddet är en del av den grundläggande rättigheten om skydd för den enskildes privatliv. Förordningen ska tillämpas på sådan behandling av personuppgifter som helt eller delvis företas på automatisk väg samt på annan behandling av personuppgifter som ingår i eller kommer att ingå i ett register (artikel 2.1). Behandling är ett vidsträckt begrepp och omfattar exempelvis insamling, registrering, lagring, bearbetning eller utlämnande genom överföring (artikel 4.2).

EU:s dataskyddsförordning utgår från att varje behandling av personuppgifter måste ha en rättslig grund. För att behandlingen ska vara laglig måste något av de villkor som anges i artikel 6.1 vara uppfyllt. Vidare måste behandlingen följa de allmänna principer som gäller för all personuppgiftsbehandling (artikel 5.1).

Personuppgifter får behandlas med stöd av artikel 6.1 c respektive e i EU:s dataskyddsförordning, om behandlingen enligt lag eller annan författning är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse eller för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning. Av artikel 6.3 i EU:s dataskyddsförordning framgår att grunden för behandlingen av personuppgifter ska vara fastställd i unionsrätten eller i nationell rätt. Syftet med behandlingen ska enligt samma bestämmelse fastställas i den rättsliga grunden eller, i fråga om behandling enligt punkt 1 e, vara nödvändigt för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i den personuppgiftsansvariges myndighetsutövning.

Behandling av känsliga personuppgifter

Behandlingen av vissa kategorier av personuppgifter, t.ex. uppgifter om hälsa, anses som särskilt känsliga och omfattas därför av särskilda begränsningar (artikel 9.1). Förbudet ska enligt artikel 9.2 inte tillämpas vid någon av de situationer som beskrivs i punkterna a–j. Enligt artikel

9.2 h får behandling av sådana kategorier av personuppgifter, även kallade känsliga personuppgifter, ske om den är nödvändig av skäl som hör samman med bl.a. tillhandahållande och förvaltning av social omsorg på grundval av unionsrätten eller den nationella rätten eller enligt avtal med yrkesverksamma på hälsoområdet.

För att känsliga personuppgifter ska få behandlas för de ändamål som avses i artikel 9.2 h ställs krav på att uppgifterna behandlas under tystnadsplikt (artikel 9.3). Regeringen bedömer att den behandling av känsliga personuppgifter som kan bli aktuell är förenlig med bestämmelserna i artikel 9.

Personuppgiftsbehandling som kommer att ske med anledning av bestämmelsen om ett utvidgat utreseförbud

Syftet med förslaget om ett utvidgat utreseförbud är att skydda barn från skadliga utlandsvistelser.

Redan i dag sker personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten och de allmänna förvaltningsdomstolarna med anledning av utreseförbudet. I promemorian anges att 13 beslut om utreseförbud enligt nuvarande reglering beslutades 2020 och 20 beslut 2021. Den personuppgiftsbehandling som sker med anledning av dessa beslut är kopplad till ärendehandläggning.

De kategorier av uppgifter som kommer att behandlas med anledning av ett utvidgat utreseförbud är desamma som de som behandlas inom ramen för den nuvarande utformningen av utreseförbudet. Det handlar om uppgifter såväl om barnet som vårdnadshavarna till barnet. Även känsliga personuppgifter, t.ex. om hälsa, kan komma att behandlas då det rör uppgifter om barns personliga förhållanden.

Personuppgifter om lagöverträdelse kan också komma att behandlas. Av artikel 10 i EU:s dataskyddsförordning framgår att sådana uppgifter endast får behandlas under kontroll av en myndighet eller om behandling är tillåten enligt unionsrätten eller medlemsstaternas nationella rätt, där lämpliga skyddsåtgärder för de registrerades rättigheter och friheter fastställs. Av 3 kap. 8 § lagen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning framgår att personuppgifter om lagöverträdelse får behandlas av myndigheter. Enligt 5 § förordningen med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning får personuppgifter som rör lagöverträdelse behandlas av andra än myndigheter om behandlingen är nödvändig för att rättsliga anspråk ska kunna fastställas, göras gällande och försvaras, eller för att en rättslig förpliktelse ska kunna fullgöras. Regeringen bedömer att behandling av uppgifter om lagöverträdelse med anledning av förslaget om ett utvidgat utreseförbud utgör nödvändiga uppgifter som är förenliga med artikel 10 i EU:s dataskyddsförordning.

Vidare innebär den föreslagna utvidgningen av utreseförbudet att den personkrets som kan komma att träffas av ett utreseförbud blir större eftersom utreseförbudet föreslås omfatta även andra syften än att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympning.

Regeringen bedömer att förslaget om ett utvidgat utreseförbud kommer att medföra att socialtjänsten och de allmänna förvaltningsdomstolarna kommer att behandla personuppgifter i sin handläggning av ärenden och mål i större utsträckning än de redan gör i dag. Det är dock svårt att

uppskatta hur många fler ärenden och mål om utreseförbud som det kan bli fråga om jämfört med i dag. I promemorian uppskattades att antalet mål i allmän förvaltningsdomstol kan komma att öka till mellan 50 och 100 per år. Därutöver kan utreseförbud beslutas i samband med mål om vård och omedelbart omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Det är således inte fråga om en omfattande ökning av behandling av personuppgifter.

Personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten

Så som anges ovan behandlas personuppgifter redan i dag inom socialtjänsten med anledning av det nuvarande utreseförbudet. Uppgifterna dokumenteras i enlighet med bestämmelserna om dokumentation i socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Förslaget om ett utvidgat utreseförbud rör även det moment som socialtjänsten redan i dag utför i sin handläggning av ärenden om utreseförbud. De personuppgifter som kommer att behandlas är således desamma som de som behandlas i dag enligt den nuvarande regleringen om utreseförbud. Uppgifterna kommer att dokumenteras i enlighet med respektive verksamhets bestämmelser om dokumentation. Även annan behandling av personuppgifter än dokumentation förekommer inom socialtjänsten. Det kan handla om att göra en sammanställning av personuppgifter till förvaltningsrätt inför en ansökan om utreseförbud. Regeringen bedömer att det, för den behandling av personuppgifter som är nödvändig för handläggningen av ett utvidgat utreseförbud, redan finns ett omfattande regelverk inom socialtjänsten.

Rättslig grund för personuppgiftsbehandlingen inom socialtjänsten

Den rättsliga grunden för behandling av personuppgifter är att behandlingen är nödvändig för att fullgöra en rättslig förpliktelse som åvilar den personuppgiftsansvarige eller för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning (artikel 6.1 c och e). Den rättsliga grunden för den personuppgiftsbehandling som förslagen ger upphov till fastställs genom de föreslagna bestämmelserna. Socialtjänstverksamhet bedrivs på grundval av nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området.

De materiella bestämmelser som reglerar personuppgiftsbehandling inom socialtjänstlagen är EU:s dataskyddsförordning, lagen (2001:454) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

De närmare ändamålen för personuppgiftsbehandlingen finns i lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och i 12 kap. SoL. I 2 § 1 lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten avses även verksamhet enligt den särskilda lagstiftningen om vård av unga utan samtycke. Den personuppgiftsbehandling som kommer att ske med anledning av förslaget om ett utvidgat utreseförbud regleras i lagen om vård av unga och omfattas således redan av lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Förslaget om ett utvidgat utreseförbud innebär att personuppgifter behöver behandlas, däribland känsliga uppgifter om t.ex. barns och vårdnadshavares hälsa. Den rättsliga grunden för behandlingen är att den

är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Den rättsliga grunden för förslagen i propositionen fastställs i LVU. Behandlingen av personuppgifter hos socialtjänsten kommer inte ske för några andra ändamål än de för vilka de samlades in (jfr artikel 5.1.b och 6.4).

Verksamheten bedrivs på grundval av nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området. I fråga om tystnadsplikt finns sekretessbestämmelser i t.ex. 25 kap. offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), förkortad OSL, och bestämmelser om tystnadsplikt i bl.a. 15 kap. SoL (prop. 2017/18:171 s. 97–106).

Sammanfattningsvis bedömer regeringen att den personuppgiftsbehandling som redan sker i dag med anledning av det nuvarande utreseförbudet, och som kommer att ske med anledning av det föreslagna utvidgade utreseförbudet, är förenlig med lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten och förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten.

Samlad nödvändighets- och proportionalitetsanalys för personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten

Av artikel 6.3 i EU:s dataskyddsförordning framgår att grunden för behandlingen av personuppgifter ska vara fastställd i unionsrätten eller i nationell rätt. Som redovisas ovan är grunden för behandlingen av personuppgifter inom socialtjänsten fastställd i unionsrätten och i nationell rätt.

Vad gäller frågan om huruvida den personuppgiftsbehandling som kommer att ske med anledning av förslaget om ett utvidgat utreseförbud är proportionerlig bör det beaktas att det är fråga om åtgärder för att säkerställa tryggheten och säkerheten för barn. I lagen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten finns även bestämmelser som skyddar personuppgifterna från en alltför långtgående behandling. Där anges t.ex. att känsliga personuppgifter endast får behandlas under förutsättning att kravet på tystnadsplikt är uppfyllt (7 § tredje stycket). Där finns också bestämmelser om att känsliga personuppgifter eller uppgifter i övrigt om ömtåliga personliga förhållanden inte, med vissa undantag, får tas in i sammanställningar av personuppgifter (7 a §). Även i förordningen om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten finns skyddande bestämmelser, bl.a. bestämmelser om sökbegrepp och samkörning av uppgifter.

Den personuppgiftsbehandling som kommer att ske med anledning av förslaget om ett utvidgat utreseförbud, tillsammans med befintlig personuppgiftsbehandling, kan innebära ett intrång i den enskildes personliga integritet. Mot den bakgrunden, och med hänsyn till att det är fråga om åtgärder för att säkerställa tryggheten och säkerheten för barn, bedömer regeringen att den personuppgiftsbehandling som förslaget ger upphov till är proportionerlig.

Personuppgiftsbehandling vid domstolarna

Som anges ovan behandlar de allmänna förvaltningsdomstolarna redan i dag personuppgifter med anledning av det nu gällande utreseförbudet. Den personuppgiftsbehandling som sker är kopplad till ärendehandläggning.

Det handlar om uppgifter såväl om barnet som vårdnadshavarna till barnet. De personuppgifter som behöver behandlas kan även innefatta känsliga personuppgifter. Den rättsliga grunden för behandlingen är att den är nödvändig för att utföra en uppgift av allmänt intresse och som ett led i myndighetsutövning (artikel 6.1 e). Den rättsliga grunden för förslagen fastställs genom de föreslagna bestämmelserna. Verksamheten bedrivs på grundval av nationell rätt och i enlighet med verksamhetslagstiftningen på området.

I fråga om tystnadsplikt finns sekretessbestämmelser för förvaltningsdomstolar i t.ex. 43 kap. 1 och 2 §§ OSL. De närmare ändamålen för personuppgiftsbehandlingen finns i domstolsdatalagen (2015:728) och domstolsdataförordningen (2015:729).

Vad gäller frågan om huruvida personuppgiftsbehandlingen är proportionerlig bör det beaktas att det är fråga om åtgärder för att säkerställa tryggheten och säkerheten för barn och att det inte är fråga om någon annan typ av uppgifter än sådana som redan i dag hanteras av domstolarna. I domstolsdatalagen finns även bestämmelser som skyddar personuppgifterna från en alltför långtgående behandling. Där anges t.ex. att känsliga personuppgifter inte får behandlas enbart på grund av vad som är känt om personen utifrån känsliga personuppgifter. Det finns också bestämmelser som bl.a. förbjuder användningen av sökbegrepp som avslöjar känsliga personuppgifter, uppgifter om nationell anknytning eller uppgifter om brott eller misstanke om brott. Även i domstolsdataförordningen finns det bestämmelser som begränsar användningen av sökbegrepp. Mot denna bakgrund bedömer regeringen att den personuppgiftsbehandling som förslaget om ett utvidgat utreseförbud ger upphov till inom de allmänna förvaltningsdomstolarna är nödvändig och proportionerlig.

Sammanfattning

Redan i dag sker personuppgiftsbehandling inom socialtjänsten och de allmänna förvaltningsdomstolarna med anledning av utreseförbudet. Förslaget om att utvidga utreseförbudet medför att socialtjänsten och de allmänna förvaltningsdomstolarna kommer att behandla personuppgifter i sin handläggning av ärenden och mål i större utsträckning än de redan gör i dag. Personuppgifterna är dock sådana som redan i dag behandlas inom respektive verksamhet, och det finns ett omfattande regelverk för sådan personuppgiftsbehandling. Sammanfattningsvis bedömer regeringen att den personuppgiftsbehandling som förslaget ger upphov till är förenlig med EU:s dataskyddsförordning. Någon ytterligare reglering av personuppgiftsbehandlingen behövs inte.

7 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Prop. 2023/24:72

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juni 2024.
Regeringens bedömning: Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

Promemorians förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Promemorian föreslår ett ikraftträdande den 1 juli 2023.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrar sig i denna del önskar ett så tidigt ikraftträdande som möjligt, bl.a. *Unizon*, *Polismyndigheten*, *Malmö kommun* och *Sveriges advokatsamfund*.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Det är angeläget att förstärka skyddet för de barn som riskerar att drabbas av skadliga utlandsvistelser. Lagändringarna bör därför träda i kraft så snart som möjligt. De bör därför träda i kraft den 1 juni 2024.

Förslagen om ett utvidgat utreseförbud för barn aktualiserar inte några frågor av övergångskaraktär som behöver regleras särskilt. Regeringen bedömer därför att det inte behövs några övergångsbestämmelser i denna del.

När det gäller förslaget om ett utvidgat straffansvar för egenmäktighet med barn bör det framhållas att det av 5 § lagen (1964:163) om införande av brottsbalken följer att ingen får dömas för en gärning för vilken det inte var stadgat straff när den begicks. Vidare framgår att straff ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs, om inte någon annan lag som leder till frihet från straff eller till lindrigare straff gäller när dom meddelas. Någon särskild övergångsbestämmelse beträffande straffbestämmelsen behövs därför inte.

8 Konsekvensanalys

8.1 Ekonomiska konsekvenser

Regeringens bedömning: Förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbudet för barn kommer endast att medföra marginella kostnadsökningar för kommunerna, Sveriges Domstolar och Polismyndigheten som ryms inom befintliga anslag.

Förslaget om ett utvidgat straffansvar för egenmäktighet med barn bedöms inte leda till några ökade kostnader som inte ryms inom befintliga anslag.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot bedömningen.

Akademikerförbundet SSR anser dock att reformen bör kostnadsberäknas och att finansiering bör ske enligt finansieringsprincipen, eftersom socialtjänsten lider av bristande resurser, vilket påverkar

kvaliteten och resultaten negativt. *Sveriges Kommuner och Regioner (SKR)* påpekar att förslaget innebär att landets kommuner åläggs uppgifter att fatta beslut om tillfälliga beslut om utreseförbud och att ansöka om utreseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för vissa skadliga syften. Vid införandet av reformer gäller finansieringsprincipen och hela reformen ska kostnadsberäknas.

Förvaltningsrätten i Jönköping ställer sig tveksam till bedömningen att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget för förvaltningsdomstolarna ryms inom befintliga anslag. *Kammarrätten i Sundsvall* bedömer att antalet ärenden som kommer in till de allmänna förvaltningsdomstolarna kan förväntas öka i samband med ett ökat antal utreseförbud som i sin tur kan innebära ett ökat antal upphörande av utreseförbud. Det medför ytterligare kostnadsökningar för målhanteringen och rättsliga biträden.

Domstolsverket delar utredningens bedömning om att förslaget om ett utvidgat utreseförbud kommer att ha en viss påverkan på domstolarna men anser, i likhet med utredningen, att den ökade måltillströmningen bedöms kunna rymmas inom befintliga anslag.

Skälen för regeringens bedömning: Beträffande förslagen om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud är det svårt att uppskatta hur många barn som löper risk för sådana skadliga utlandsvistelser som kan leda till utreseförbud enligt förslagen. Det är därför svårt att uppskatta den exakta kostnadsökningen. Under såväl 2020 som 2021 prövade förvaltningsdomstolarna, såvitt känt, i omkring 30 fall per år frågan om utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud. Med hänsyn till den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet för utreseförbud för barn kan det antas att antalet mål om utreseförbud (och prövningar av socialnämndens beslut om tillfälliga utreseförbud) hos de allmänna förvaltningsdomstolarna kommer att öka till mellan 50 och 100 mål per år.

Samtidigt kommer utreseförbud vanligtvis, precis som framgår av promemorian, att prövas i samband med frågor om vård eller omedelbara omhändertaganden enligt LVU. I dessa fall är det ofta samma omständigheter som ligger till grund för ansökan om utreseförbud eller beslutet om tillfälligt utreseförbud som också ska prövas i förhållande till ingripandet enligt LVU. När så är fallet torde ärendets eller målets omfattning inte påverkas nämnvärt. Både beslut om vård enligt LVU och beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter en ansökan av socialnämnden.

Förslagen bedöms också leda till att utreseförbud i en del fall bör kunna användas som ett alternativ till andra insatser enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU, och därmed ersätta ett eventuellt ärende eller mål om den insatsen.

Antalet åtal och domstolsavgöranden avseende straffansvar enligt 45 § LVU för den som i strid med ett utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud för ut ett barn ur Sverige bedöms inte öka mer än marginellt.

Sammantaget gör regeringen bedömningen att förslagen om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud inte medför annat än marginella ekonomiska konsekvenser för kommunerna, de allmänna förvaltningsdomstolarna samt de allmänna domstolarna, och att de ökade kostnaderna därmed ryms inom befintliga ekonomiska ramar. Mot den bakgrunden bedömer regeringen att den kommunala finansieringsprincipen inte föranleder någon ersättning till kommunerna med anledning av förslaget.

Även förslaget om en utvidgning av straffansvaret för egenmäktighet med barn bedöms vara av marginell ekonomisk betydelse, i synnerhet eftersom antalet ärenden som faller inom ramen för det utvidgade straffansvaret bedöms vara relativt litet. Regeringen bedömer därför att förslaget inte medför några ökade kostnader för rättsväsendets myndigheter som inte rymms inom myndigheternas befintliga anslag.

8.2 Konsekvenser för barn

Regeringens bedömning: Förslagen bidrar till ökat skydd och en ökad trygghet och säkerhet för barn som riskerar att fara illa.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker eller har inga invändningar mot bedömningen.

Socialstyrelsen, som instämmer i bedömningen, saknar dock en analys kring barnets delaktighet och uppfattning kring situationen och hur detta förhåller sig till socialnämndens bedömning av behovet av utreseförbud och framhåller särskilt barn med intellektuell funktionsnedsättning som en särskilt sårbar målgrupp för hedersrelaterat våld och förtryck och att det finns ett behov att utveckla arbetssätt och kunskap för att möta och inkludera barn med olika funktionsnedsättningar i ärenden hos socialtjänsten.

Skälen för regeringens bedömning: Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter trädde i kraft den 1 januari 2020. Lagen innebär ett förtydligande av att de rättigheter som följer av FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ska beaktas vid samtliga åtgärder som rör barn. Barnkonventionens bestämmelser ska läsas i relation till varandra och rättigheterna ska ses om en helhet, de är odelbara och ömsesidigt förstärkande. Av artikel 3 i barnkonventionen framgår att vid alla beslut som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa samt att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder för att barnet ska tillförsäkras sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd. Enligt artikel 6 ska konventionsstaterna erkänna varje barns inneboende rätt till livet och till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Av artikel 12 framgår att konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Av artikel 11 följer vidare att konventionsstaterna ska vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet. Enligt artikel 19 ska alla lämpliga lagstiftningsåtgärder vidtas för att skydda barnet mot bl.a. alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp och misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, när barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller någon annan persons vård. Vidare följer det av artikel 24 att konventionsstaterna ska vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Av artikel 28 framgår barnets rätt till utbildning. Slutligen framgår det av

artikel 34 att konventionsstaterna ska skydda barnet mot alla andra former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp och enligt artikel 36 mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

Förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud innebär dels ett stärkt skydd för barn mot att drabbas av hedersrelaterat våld och kränkningar, dels ett bättre skydd mot att av andra anledningar allvarligt fara illa utomlands. Förslaget stärker också barns rätt till självbestämmande. Det utvidgade tillämpningsområdet för utreseförbudet innebär ett direkt skydd för barn mot att drabbas av skadliga förhållanden vid utlandsvistelser. Att skydda barn mot att föras utomlands i sådana situationer innebär även att barnets fri- och rättigheter stärks även i andra avseenden. Det gäller bl.a. skyddet för hälsa och mot att utsättas för våld, övergrepp eller utnyttjande. Genom att bestämmelsen om utreseförbud föreslås ges en mer generell utformning kan den också över tid ge ett stärkt skydd för barn oavsett vilken typ av skadlig utlandsvistelse som i framtiden kan vara aktuell.

När det gäller det utvidgade straffansvaret för egenmäktighet med barn bedöms även det motverka att barn far illa genom att de inte ges tillgång till sådan vård som de ansetts vara i behov av och har rätt till. Även detta förslag innebär således att barnets skydd mot olovliga bortföranden och kvarhållanden i utlandet stärks, liksom skyddet för barns hälsa.

Förslagen bedöms sammantaget få positiva effekter för barn eftersom samtliga förslag syftar till ökade möjligheter att säkerställa att barnets rättigheter tillgodoses och på så sätt stärker principen om barnets bästa. Regeringen anser därmed att förslagen ytterligare bidrar till att skydda barn från att fara illa.

8.3 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Regeringens bedömning: Förslagen kan i viss mån påverka brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet i positiv riktning.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna yttrar sig specifikt i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud för barn kan i viss mån påverka brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet i positiv riktning eftersom det kan hindra att barn förs utomlands för att där utsättas för brott.

8.4 Konsekvenser för jämställdheten

Regeringens bedömning: Förslagen kan antas ge en positiv effekt för jämställdheten mellan kvinnor och män samt flickor och pojkar.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna yttrar sig särskilt i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Ett jämställdhetspolitiskt delmål är att mäns våld mot kvinnor, inklusive hedersrelaterat våld och förtyck, ska upphöra (Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid, skr. 2016/17:10).

När det gäller konsekvenserna för jämställdheten mellan kvinnor och män kan effekterna av förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud för barn antas bli positiva. Redan i dagsläget är det möjligt att besluta om utreseförbud för de skadliga utlandsvistelser som främst drabbar flickor, nämligen vid risk för barnäktenskap och könsstympning (könsstympning enligt könsstympningslagen kan endast drabba kvinnor). Som framgår av tidigare avsnitt förekommer det dock att barn tvingas till äktenskap även i anslutning till andra skadliga utlandsvistelser, t.ex. uppfostringsresor eller omvändelseförsök av hbtqi-personer. Förslaget bedöms leda till såväl ett ökat skydd för främst flickor mot att drabbas av barnäktenskap som ett ökat skydd mot så kallade uppfostringsresor som oftare drabbar pojkar.

Förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbudet för barn kan också på längre sikt ge positiva effekter på jämställdheten mellan kvinnor och män på så sätt att förslaget gör det möjligt att besluta om utreseförbud för skadliga utlandsvistelser som syftar till att barn ska inordna sig i de starkt patriarkala strukturer som ofta kännetecknar en hederskontext. Förslagen kan därmed förväntas stärka förutsättningarna för att de jämställdhetspolitiska delmålen uppnås. Förslaget bedöms vara särskilt betydelsefullt för dem som är extra utsatta, främst flickor och unga kvinnor, men även andra grupper såsom hbtqi-personer och personer med intellektuell funktionsnedsättning. Sammanfattningsvis bedömer regeringen att förslagen kan bidra till ökad jämställdhet mellan kvinnor och män samt flickor och pojkar.

8.5 Konsekvenser för möjligheterna att nå det integrationspolitiska målet

Regeringens bedömning: Förslagen bedöms kunna få positiva effekter för möjligheten att nå det integrationspolitiska målet.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna yttrar sig särskilt i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringens nuvarande mål för integrationspolitiken är lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter för alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund (prop. 2008/09:1). Målet nås främst genom generella åtgärder inom områden som arbetsmarknad, utbildning, folkhälsa, hälso- och sjukvård samt bostäder.

Regeringens förslag syftar bl.a. till att skydda barn som lever med hedersrelaterade normer och hindra att de förs utomlands och där far illa, bl.a. att hbtqi-personer utsätts för omvändelseförsök eller att barn utsätts för bestraffningar för att de lever enligt svenska normer och värderingar.

Utifrån ovanstående bedömer regeringen att förslagen kan bidra till att uppnå det integrationspolitiska målet.

I detta sammanhang kan det även nämnas att regeringen gett en utredare i uppdrag att föreslå ett nytt mål för integrationspolitiken (dir. 2023:101). Uppdraget delredovisades i betänkandet Mål och mening med integration (SOU 2024:12) den 1 februari 2024. I betänkandet lämnas förslag och bedömningar om nya mål för integrationspolitiken.

8.6 Påverkan på den kommunala självstyrelsen

Regeringens bedömning: Förslaget om utvidgat tillämpningsområde för utreseförbudet för barn är en proportionerlig inskränkning av den kommunala självstyrelsen.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna yttrar sig särskilt i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt 14 kap. 2 § regeringsformen, förkortad RF, sköter kommunerna lokala och regionala angelägenheter av allmänt intresse på den kommunala självstyrelsens grund. Enligt 14 kap. 3 § RF bör en inskränkning i den kommunala självstyrelsen inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den. Denna proportionalitetsprincip innebär att förslaget inte får vara onödigt långtgående och om syftet med det kan uppnås på ett mindre ingripande sätt så ska den väg väljas som lägger minst band på kommunernas självbestämmanderätt. Vid proportionalitetsbedömningen ska det således göras dels en analys av de konsekvenser det tänkta förslaget får för den kommunala självstyrelsen, dels en avvägning mellan de kommunala självstyrelseintressena och de nationella intressen som den föreslagna lagstiftningen ska tillgodose.

Med det övergripande ansvar som staten (riksdag och regering) har för att barn får det stöd och skydd som de behöver om de far illa eller riskerar att fara illa, följer att det är nödvändigt att staten granskar och följer upp den kommunala verksamheten. I de fall utvecklingen inte är tillfredsställande eller går i fel riktning kan regeringen ta initiativ för att styra utvecklingen i önskad riktning. Det finns också en möjlighet för staten att i förhållande till allmänna värdegrunder eller andra övergripande intressen reglera den kommunala verksamheten för att garantera att denna bedrivs enligt dessa värdegrunder eller intressen.

Socialnämnden får genom förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud för barn ett större ansvar för dessa frågor. Detta innebär en inskränkning av den kommunala självstyrelsen.

Syftet med förslaget om ett utvidgat utreseförbud för barn är att förhindra att barn far illa utomlands genom att de förs utomlands eller lämnar Sverige och där utsätts för eller utsätter sig själva för förhållanden som innebär en påtaglig risk för att deras hälsa eller utveckling skadas. Redan i dag har socialnämnderna ansvar för att utreda, ansöka och besluta i frågor som rör utreseförbud. Regeringen bedömer att förslaget om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud för barn innebär en proportionerlig inskränkning av den kommunala självstyrelsen.

Regeringens bedömning: Förslagen medför inte några konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag.

Promemorians bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Ingen av remissinstanserna yttrar sig särskilt i fråga om bedömningen.

Skälen för regeringens bedömning: Förslagen kan i viss omfattning medföra ökad sysselsättning för offentliga biträden. Regeringen bedömer i övrigt att förslagen inte har några konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet, för små företags arbetsförutsättningar, konkurrensförmåga eller villkor i övrigt i förhållande till större företag.

9 Författningskommentar

9.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

7 kap.

4 § Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, *eller*

2. *för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga påbörjas och gärningen inte utgör brott mot frihet.*

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

I paragrafen regleras straffansvaret för egenmäktighet med barn. Övervägandena finns i avsnitt 5.

Genom *andra stycket andra punkten*, som är ny, utvidgas straffansvaret till att även omfatta den som för bort eller annars undanhåller ett barn under 15 år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) påbörjas (jfr 10 § LVU av vilken det framgår att vården ska anses påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller vård har

placerats utanför sitt eget hem). Med vård avses liksom i 10 § LVU såväl vård som följer av ett beslut om vård (2 och 3 §§ LVU) som vård som följer av ett beslut om omedelbart omhändertagande (6 och 6 a §§ LVU).

Det straffbara agerandet består i att gärningspersonen för bort eller annars undanhåller barnet. Något krav på att det ska vara fråga om ett obehörigt agerande uppställs inte. För straffansvar krävs inte heller att bortförandet eller undanhållandet har skett utan beaktansvärt skäl. Straffansvaret är inte begränsat till barnets vårdnadshavare.

Med ”för bort” avses att någon fysiskt tar med sig barnet och med ”annars undanhåller” avses exempelvis att någon gömmer undan barnet, håller kvar det på en plats eller underlåter att agera om barnet självmant sökt sig till personen (jfr NJA 2017 s. 557). Det krävs, liksom för övriga situationer som regleras i paragrafen, att avsikten är att varaktigt hålla barnet borta (jfr prop. 2013/14:120 s. 15).

För straffansvar krävs att gärningen är ”ägnad att” hindra att vård enligt LVU påbörjas. Det är således fråga om en bedömning av huruvida gärningen typiskt sett innebär ett hindrande. Det krävs inte att beslutet faktiskt inte gått att verkställa. Om barnet är bortrest när ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande fattas men återkommer som planerat, bör gärningen som utgångspunkt inte anses vara ägnad att hindra beslutet. Om en sådan resa däremot förlängs efter beslutet, eller om barnet under en pågående resa göms undan eller lämnas över till någon annan, kan däremot gärningen antas vara ägnad att hindra att beslutet verkställs.

Straffansvar enligt andra stycket andra punkten kan endast komma i fråga under den tid som beslutet om vård eller omedelbart omhändertagande gäller. Ett beslut om vård upphör att gälla om vården inte har påbörjats inom fyra veckor från det att beslutet fick laga kraft (5 § LVU). Även när det gäller omedelbara omhändertaganden finns regler om när beslutet upphör (9–9 b §§ LVU). Gärningar som begås efter det att vården påbörjats är alltjämt straffbara enligt andra stycket första punkten.

Till ansvar för egenmäktighet med barn enligt andra stycket andra punkten döms inte om gärningen utgör brott mot frihet. Straffansvaret är alltså subsidiärt i förhållande till sådana brott.

Egenmäktighet med barn är ett s.k. perdurerande brott, vilket innebär att brottet begås under hela den tid som bortförandet eller undanhållandet varar. Om ett bortförande eller undanhållande omfattar flera olika beslut om vård eller omedelbart omhändertagande bör det vara fråga om flera brott.

Det utvidgade straffansvaret omfattas av *tredje stycket*, i vilket vissa språkliga ändringar görs. Vid bedömningen av om brottet är grovt kan tidigare förarbetsuttalanden ge ledning (se prop. 1982/83:165 s. 39).

9.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

31 a § *Ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år, om det finns en påtaglig risk för att*

1. han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige, och

2. hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av

– fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller
 – eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Ett utreseförbud ska också meddelas om det finns en påtaglig risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse.

I paragrafen, som utformas i linje med *Lagrådets* förslag, anges förutsättningarna för att förbjuda ett barn att lämna Sverige (utreseförbud). Övervägandena finns i avsnitt 4.3.

Ändringarna i paragrafen innebär att grunderna för när ett utreseförbud kan beslutas utökas. Paragrafen ändras även redaktionellt så att de förutsättningar som ska vara uppfyllda för att ett utreseförbud ska meddelas tas in i en punktlista i *första stycket*.

I den *andra punkten* anges de utökade grunderna för att meddela ett utreseförbud. Det är två olika typer av situationer som regleras. Det är förhållanden i barnets miljö respektive barnets eget beteende. De nya grunderna motsvarar grunderna för vård enligt 2 och 3 §§ med den skillnaden att det är riskerna under en utlandsvistelse som ska bedömas.

Ett barn ska således förbjudas att lämna Sverige om det finns en påtaglig risk för att han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige och att hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön (*första strecksatsen*). Detta motsvarar de situationer som, om de hade förelegat i Sverige, hade kunnat ligga till grund för ett beslut om vård enligt 2 § (jfr 1989/90:28 s. 107 och 108 och prop. 2002/03:53 s. 81–83 och 105). Uttrycket i 2 § ”annat förhållande i hemmet” anges dock som ”annat förhållande i boendemiljön” i bestämmelsen, eftersom de skadliga förhållandena inte är direkt kopplade till barnets hemmiljö i Sverige. Så som är fallet med uttrycket ”hemmet” i 2 § ska även uttrycket ”boendemiljön” förstås på så sätt att det avser alla de situationer då barnet direkt eller indirekt står under vårdnadshavarens eller en annan fostrares inflytande (jfr prop. 1989/90:28 s. 108).

Fysisk och psykisk misshandel kan t.ex. förekomma vid uppfostringsresor eller omvändelseförsök av hbtqi-personer. Samma förhållanden kan också förekomma i vissa fall när en vårdnadshavare för bort ett barn från en annan vårdnadshavare, t.ex. för att hindra att barnet växer upp enligt svenska normer och värderingar. Vid uppfostringsresor och omvändelseförsök kan det också vara fråga om andra brister i omsorgen, särskilt eftersom den typen av utlandsvistelser ofta innefattar att barnet placeras i en skadlig miljö eller att vårdnadshavarna överlåter ansvaret till andra personer på ett sätt som kan vara skadligt för barnet.

Ett utreseförbud kan också meddelas enligt denna grund om det finns påtaglig risk för barnets hälsa och utveckling på grund av en vårdnadshavares missbruk av alkohol eller narkotika och vårdnadshavaren avser att undkomma ingripanden från socialtjänsten genom att lämna Sverige.

Andra situationer som omfattas kan vara att det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands för att där utsättas för brott, t.ex.

människohandel, eller om barnet kan komma att befinna sig i en miljö där det begås allvarliga brott. Även påtaglig risk för bortförande av barn från en vårdnadshavare i Sverige bör kunna leda till utreseförbud om omständigheterna kring bortförandet är tillräckligt skadliga för barnet.

En annan situation som omfattas är om ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att könsstympas. Detta innebär en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av fysisk misshandel. Den tidigare grunden för utreseförbud när det gäller könsstympning ryms således inom denna grund (jfr prop. 2019/20:131 s. 109 och 110).

Ett ytterligare exempel på en skadlig utlandsvistelse som kan leda till utreseförbud är att barnet riskerar att föras till ett krigsområde eller till en miljö där en eller båda vårdnadshavarna tänker ansluta sig till en terroristorganisation. När det gäller utlandsvistelser till krigsområden bör en påtaglig risk för barnet som regel alltid anses föreligga om utlandsvistelsen är tänkt att ske i ett konfliktområde där våldet är så allvarligt att det finns grundad anledning att blotta närvaron i landet gör att barnet löper en verklig risk att skadas, även om något specifikt hot mot barnet, eller dess familj inte finns.

Det bör också beaktas om barnets vistelse utomlands kommer att påverka barnets skolgång negativt och om detta, ensamt eller tillsammans med andra omständigheter, kan medföra en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas. Så kan vara fallet om det rör sig om en längre utlandsvistelse som sträcker sig utanför ordinarie skollov och barnets rätt till utbildning inte heller tillgodoses på ett tillfredställande sätt under vistelsen.

Enligt *den andra strecksatsen* ska ett barn förbjudas att lämna Sverige om det finns en påtaglig risk för att han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige och hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende under utlandsvistelsen. Detta motsvarar vad som gäller för vård enligt 3 § om det hade varit fråga om en situation som hade förelegat i Sverige (jfr prop. 1979/80:1 s. 582 och 583 och prop. 1989/90:28 s. 108 och 109).

Denna grund tar sikte på omständigheter som är kopplade till barnets eget beteende. Omständigheter som kan föranleda ett utreseförbud är t.ex. om barnet avser att ha samröre med en terroristorganisation eller annars vistas i ett krigsområde. Det skulle också kunna vara aktuellt med utreseförbud i de fall där barnet under en utlandsvistelse söker sig till en destruktiv miljö, t.ex. genom att vistas i en kriminell miljö eller i en missbruksmiljö i en omfattning som utgör en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling. Precis som är fallet vid vård enligt 3 § bör ett utreseförbud enligt andra punkten också kunna meddelas om barnet kan komma att prostituera sig.

I varje enskilt fall måste en bedömning göras av om de uppgifter som kommit fram kring förhållandena är sådana att risken för barnets hälsa eller utveckling är tillräckligt allvarlig. Något krav på att det som barnet kan komma att utsättas för eller utsätta sig själv för är straffbart utomlands uppställs inte. I stället är det risken för barnets hälsa eller utveckling som är avgörande för om utreseförbud ska meddelas.

Eftersom 1 § andra stycket samt 2 och 3 §§ inte ska tillämpas i förhållande till regleringen om utreseförbud kan ett utreseförbud, till

skillnad från ett beslut om beredande av vård, beslutas oberoende av frågan om samtycke från den eller dem som har vårdnaden om den unge eller, när den unge har fyllt 15 år, från honom eller henne själv (jfr prop. 2019/20:131 s. 111).

Det *andra stycket*, som är nytt, motsvarar delvis paragrafens nuvarande lydelse. I den lydelsen anges även att utreseförbud kan meddelas om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att könsstympas. Denna situation omfattas av de grunder som anges i första stycket och att situationen inte nämns i stycket innebär således ingen ändring i sak. Även det förhållandet att ett barn riskerar att föras utomlands eller lämna Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse kan omfattas av de grunder som anges i första stycket.

31 i § Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till ett annat land och då drabbas av eller utsätter sig själv för sådana förhållanden som föranlett utreseförbudet.

I paragrafen regleras förutsättningarna för att besluta om tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Övervägandena finns i avsnitt 4.4.

Ändringarna i paragrafen är dels en följd av ändringarna i 31 a §, dels en begränsning av ramen för socialnämndens prövning. Begränsningen innebär att socialnämnden vid prövningen av om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud ska meddelas endast ska ta ställning till om det saknas risk för att den unge utsätts för eller utsätter sig själv för sådana omständigheter som föranlett utreseförbudet. Socialnämnden får inte fatta beslut om undantag från ett utreseförbud för att det finns risk för att den unge kan komma att utsättas för eller utsätta sig själv för något annat förhållande som inte omfattas av utreseförbudet. Om socialnämnden vid en prövning av om det finns skäl att besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud anser att det tillkommit ytterligare omständigheter som kan utgöra skäl för ett utreseförbud bör nämnden fatta beslut om ett tillfälligt utreseförbud eller ansöka om ett nytt utreseförbud hos förvaltningsrätten på grund av att nya omständigheter har framkommit.

9.3 Förslaget till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

35 kap.

20 § Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänförs sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,
2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,
3. ärende om handräckning enligt

a) lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke för endast en av vårdnadshavarna, eller

b) lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, *eller*

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

I paragrafen, som utformas i allt väsentligt enligt *Lagrådets* förslag, anges förutsättningarna för sekretess för vissa uppgifter inom Polismyndighetens verksamhet. Övervägandena finns i avsnitt 4.8.

Av *sjätte punkten*, som är ny, följer att uppgifter om en enskilds personliga förhållanden omfattas av sekretess i Polismyndighetens verksamhet som syftar till att upprätthålla utreseförbud och tillfälliga utreseförbud.

Sammanfattning av promemorian Ett utvidgat utreseförbud för barn (Ds 2022:9)

Prop. 2023/24:72
Bilaga 1

Vi har haft i uppdrag att utreda om det finns ett behov av ett utvidgat utreseförbud för barn och i sådana fall ta ställning till hur ett utvidgat tillämpningsområde bör se ut. I uppdraget har också ingått att ta ställning till vissa frågor om hur ett utreseförbud kan upprätthållas effektivt. Slutligen har uppdraget omfattat att utreda om straffansvaret för egenmäktighet med barn bör utvidgas.

Vi föreslår i den här promemorian att tillämpningsområdet för utreseförbudet ska utvidgas. Dessutom föreslår vi olika åtgärder för att beslutade utreseförbud ska kunna upprätthållas effektivt. Vi föreslår vidare att straffansvaret för egenmäktighet med barn ska utvidgas. De lagändringar som vi föreslår bör kunna träda i kraft 1 juli 2023.

Ett utvidgat utreseförbud

Fler barn behöver skyddas mot att fara illa utomlands

Reglerna om utreseförbud för barn infördes den 1 juli 2020 och innebär att utreseförbud ska beslutas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

I vår utredning har det framkommit att en av de vanligare anledningarna till utlandsvistelser där barn riskerar att fara illa är just utlandsvistelser som syftar till att barnet ska ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse. Även utlandsvistelser för att barn ska könsstympas förekommer. Utlandsvistelser där barn riskerar att fara illa förekommer emellertid i en betydande omfattning även i andra fall. Störst risk löper barn som lever i en miljö med hedersrelaterat våld och förtryck.

S.k. uppfostringsresor är en vanlig anledning till utlandsvistelser där barn kan riskera att fara illa, inte minst när det gäller pojkar. Under en uppfostringsresa kan barnet drabbas av olika former av bestraffningar, t.ex. genom fysiskt och psykiskt våld av allvarligt slag. Dessutom kan det innebära en stor otrygghet för barnet att vara skild från sina föräldrar och sitt nätverk i Sverige, ibland utan att veta om och när han eller hon får komma hem. Skolgången kan också bli lidande.

I utredningen har framkommit att förhållandena för barn vid skadliga utlandsvistelser varierar avsevärt. Utöver uppfostringsresor kan som några exempel nämnas utlandsvistelser för att omvända hbtqi-personer eller undanhålla barn från sociala myndigheter samt utlandsresor med koppling till terroristorganisationer eller till krigsområden. Det är vår bedömning att skyddet för de barn som riskerar att fara illa vid vistelser utomlands måste bli bättre.

Tillämpningsområde för utreseförbud utvidgas för att skydda barn mot att fara illa utomlands

Erfarenheterna av gällande regler om utreseförbud visar att utreseförbud är bra verktyg för att skydda barn, särskilt eftersom möjligheterna att hjälpa barn som redan befinner sig utomlands är små.

Vår slutsats är mot denna bakgrund att ett förbättrat barnskydd bör åstadkommas genom att tillämpningsområdet för utreseförbud utvidgas. Vi anser vidare att ett sådant utvidgat utreseförbud bör ges en mer generell utformning och ta sikte på risken för att barnets hälsa och utveckling skadas vid en utlandsvistelse. En sådan reglering ligger i linje med övriga åtgärder som kan vidtas enligt LVU. En mer generell reglering bör också kunna stå sig över tid och ge skydd för barn i de många olika situationer som visat sig kunna föreligga.

De utlandsvistelser där barn riskerar att fara illa som vi vet förekommer är i de flesta fall av den karaktären att de kan utgöra grund för vård enligt 2 eller 3 §§ LVU. Med hänsyn också till detta, och till att socialnämnderna är vana att göra riskbedömningar kopplade till de rekvisit som finns i de bestämmelserna, föreslår vi att utreseförbud, utöver på de grunder som gäller idag, ska meddelas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och för att barnets hälsa eller utveckling skadas på grund av 1) psykisk eller fysisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön under utlandsvistelsen, eller 2) den unges missbruk av beroendeframkallande medel, brottsliga verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende under utlandsvistelsen. Vårt förslag innebär alltså att ett barn ska skyddas mot skadliga utlandsvistelser genom den i de flesta fall mindre ingripande åtgärden utreseförbud när samma omständigheter hade kunnat ligga till grund för ett beslut om vård enligt LVU.

Genom ett på så sätt mer generellt utformat tillämpningsområde för utreseförbud får socialnämnderna ytterligare ett verktyg för att skydda barn som riskerar att fara illa och insatserna för barnet kan anpassas för barnets enskilda situation. Det ger ett utökat skydd för de barn som vårdas enligt LVU på grund av en risk för att de förs utomlands och en möjlighet att motverka att så sker när LVU-vård upphör eller övergår till placering i barnets hem. I vissa fall kan man också tänka sig att ett utreseförbud med den här utformningen kan användas i stället för ingripanden genom LVU-vård, eller åtminstone ersätta ingrepp i form av umgängesbegränsningar och hemlighållande av vistelseort.

Den lagreform som vi föreslår bör föranleda att frågor om utreseförbud uppmärksammas ytterligare genom en särskild kunskapshöjande insats. Denna bör avse både de nu gällande reglerna om utreseförbud och de föreslagna reglerna om ett utvidgat tillämpningsområde för utreseförbud. Eftersom problemet med för barn skadliga utlandsvistelser förekommer över hela landet bör insatsen var landsomfattande.

För egenmäktighet med barn (7 kap. 4 § brottsbalken) döms bl.a. den som skiljer ett barn under 15 år från den som vårdar ett barn med stöd av LVU.

Straffansvaret är begränsat till de fall där någon faktiskt vårdar barnet och inträder alltså först när ett beslut om omedelbart omhändertagande eller vård har verkställts. Om någon för bort ett barn innan ett sådant beslut har hunnit verkställas, är det inte straffbart som egenmäktighet med barn. Detta även om syftet är att hindra att beslutet verkställs.

Det har i vårt arbete med utredningen framkommit exempel på att barn förts utomlands innan beslut om omedelbart omhändertagande eller vård har kunnat verkställas. Under utredningsarbetet har det också från flera håll kommit fram uppgifter om att en av anledningarna till att barn förs utomlands eller lämnar Sverige är att undvika ingripanden från de sociala myndigheterna här.

Enligt vår bedömning framstår det som lika straffvärt att föra bort ett barn eller på andra sätt undanhålla ett barn i syfte att undvika att ett beslut om omedelbart omhändertagande eller vård verkställs som det är att skilja barnet från den som vårdar det med stöd av LVU. Effekten för barnet blir nämligen densamma, att beslutad vård fördröjs eller inte alls kommer till stånd. Vi föreslår mot bakgrund av detta att det även ska vara straffbart att föra bort eller undanhålla ett barn under 15 år i syfte att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande ska kunna verkställas.

Åtgärder för att effektivt upprätthålla ett utreseförbud

Möjligheterna att hjälpa barn som befinner sig i utlandet, i vart fall i länder som inte är med i EU eller i länder som inte deltar i de rättsliga samarbetena på området, är många gånger mycket små. För att reglerna om utreseförbud ska få effekt krävs det därför att det finns rätt verktyg för att hindra att barn lämnar Sverige eller förs utomlands i strid med ett utreseförbud.

I dag innebär ett utreseförbud hinder mot att få svenskt pass och det utgör också skäl för att återkalla ett pass. Polismyndigheten får p.g.a. detta uppgifter om beslut rörande utreseförbud från socialnämnder och domstolar.

Det finns, utöver svenska pass, även andra handlingar som kan användas när ett barn lämnar Sverige eller som kan användas för en utlandsresa. För svenska medborgare rör det sig om nationella identitetskort så länge resan går till EU eller Schengenområdet, eller om barnet har utländskt medborgarskap, ett pass från ett annat land. Migrationsverket kan för vissa utländska medborgare också utfärda främlingspass och resedokument.

Vi föreslår att uppgifter om personer med utreseförbud, utöver registreringen i passregistret, även ska finnas i Polismyndighetens efterlysningssystem. Det här är enligt vår uppfattning en viktig åtgärd för att hindra att barn lämnar Sverige eller förs utomlands i strid med ett utreseförbud. Att uppgifterna registreras i efterlysningssystemet innebär att uppgifterna – åtminstone enligt det nya regelverket för Schengens informationssystem (SIS) som ska börja tillämpas snart – kan leda till en

registrering i SIS även innan ett pass har hunnit återkallas och att även utländska medborgare kan registreras. I denna del föreslår vi också att uppgifter om utreseförbud i efterlysningsregistret ska omfattas av ett sekretesskydd samt att det införs en regel om att Polismyndigheten särskilt ska överväga en registrering i SIS (enligt det nya regelverket) när det fattats beslut om utreseförbud.

Det finns ingen möjlighet att återkalla eller hindra att ett nationellt identitetskort utfärdas på grund av ett utreseförbud utan så kan bara ske om de formella förutsättningarna inte är uppfyllda. Främst med hänsyn till att det normalt sett inte sker någon gränskontroll till de länder där nationellt identitetskort kan användas som bevis om medborgarskap är det vår bedömning att utreseförbud inte ska utgöra hinder mot att få nationellt identitetskort eller utgöra skäl att återkalla ett sådant.

När det gäller Migrationsverkets tillgång till information om utreseförbud så behövs detta främst när de tar ställning till om främlingspass och resedokument ska utfärdas, och i vissa fall kan det också behövas för att ta ställning till om det kan finnas grund för att återkalla ett främlingspass. Uppgifter om utreseförbud kan också vara relevant när myndigheten tar ställning till en ansökan om att ett barn ska befrias från sitt svenska medborgarskap.

Eftersom uppgifter om alla barn som har utreseförbud enligt vårt förslag ska registreras i efterlysningsregistret är det vår bedömning att det är lämpligast att Migrationsverket får tillgång till sådana uppgifter genom en direktåtkomst till efterlysningsregistret i dessa delar. Vi föreslår därför att det införs en rätt för Migrationsverket att få uppgifter och ha direktåtkomst i efterlysningskungörelsen.

Enligt vår bedömning bör det dock ändå införas en underrättelseskyldighet för socialnämnder och domstolar i förhållande till Migrationsverket, motsvarande den som i dag gäller gentemot Polismyndigheten, när det gäller beslut rörande utreseförbud för utländska medborgare. En sådan underrättelseskyldighet innebär att Migrationsverket i förekommande fall kan pröva om det finns grund för att återkalla ett främlingspass om barnet har ett sådant utfärdat.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken (1962:700)

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken (1962:700) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §¹

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, *eller*

2. *för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år för att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga verkställs, om gärningen inte utgör brott mot frihet.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2014:303.

Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 31 a och 31 i §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 a §¹

Om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äkten- skapsliknande förbindelse eller könsstympas, ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud).

Utreseförbud ska även beslutas om det annars finns en påtaglig risk för att den som är under 18 år förs utomlands eller läm- nar Sverige och att hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas på grund av

1. fysisk eller psykisk miss- handel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön under utlandsvistelsen, eller

2. den unges missbruk av be- roendeframkallande medel, brotts- liga verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende under utlandsvistelsen.

31 i §²

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undan- tag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land *i syfte att ingå äktenskap eller en äkten- skaps- liknande förbindelse eller köns- stympas.*

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undan- tag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land *och då drabbas av eller utsätter sig själv för sådana förhållanden som föranlett utrese- förbudet.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2020:352.

² Senaste lydelse 2020:352.

Förslag till lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400)

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 20 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 kap. 20 §¹

Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en en-skilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om upp-giften röjs och uppgiften hänför sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,
2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lag-stiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,
3. ärende om handräckning enligt lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten eller enligt lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,
4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken, *eller*
5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, *eller*

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett förbud för någon att lämna Sverige enligt 31 a § eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2023.

¹ Senaste lydelse 2014:633.

Förteckning över remissinstanserna

Följande instanser har inkommit med yttrande över promemorian: Akademikerförbundet SSR, Ale kommun, Barnombudsmannen, Borås tingsrätt, Boxholms kommun, Brottsförebyggande rådet (Brå), Brottsofferjouren Sverige, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, ECPAT Sverige, Falu kommun, Förvaltningsrätten i Jönköping, Förvaltningsrätten i Malmö (migrationsdomstolen), Göteborgs kommun, Inspektionen för vård och omsorg, Integritetsskyddsmyndigheten, Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Jönköpings kommun, Kammarrätten i Stockholm (Migrationsöverdomstolen), Kammarrätten i Sundsvall, Köpings kommun, Linköpings universitet (Barnafrid – Nationellt kunskapscentrum), Luleå kommun, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Länsstyrelsen i Kronobergs län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö kommun, Migrationsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för stöd till trossamfund, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Norrköpings kommun, Origo, Orusts kommun, Polismyndigheten, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL), Riksorganisationen Glöm Aldrig Pela och Fadime (GAPF), Riksdagens ombudsmän, Rädda Barnen, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Stockholms kommun, Stockholms universitet, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges ambassad i Iran, Sveriges ambassad i Kenya, Sveriges ambassad i Libanon, Sveriges ambassad i Pakistan, Sveriges Kommuner och Regioner, Sveriges kristna råd, Säkerhetspolisen, Trelleborgs kommun, Unicef Sverige, Unizon, Åklagarmyndigheten, Örebro kommun och Östersunds kommun.

Följande instanser har inte inkommit med svar: Alingsås kommun, Barnens Rätt i Samhället (BRIS), Bjurholms kommun, Borgholms kommun, Falkenbergs kommun, Filipstads kommun, Fryshuset, Färgelanda kommun, Föreningen Sveriges Ungdomsmottagningar, Förvaltningsrätten i Luleå, Gävle tingsrätt, Höörs kommun, Islamiska samarbetsrådet, Judiska centralrådet, Kvinnors nätverk, Norrtälje kommun, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet Internationella Föreningar för Invandrarkvinnor, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks), Robertsfors kommun, Smedjebackens kommun, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Sundbybergs kommun, Söderhamns kommun, Tjejers Rätt i Samhället (TRIS), Upplands-Bro kommun, Uppvidinge kommun, Vision, Örnsköldsviks kommun och Övertorneå kommun.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap. 4 §¹

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för *egenmäktighet med barn* till böter eller fängelse i högst ett år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, ska gärningsmannen dömas till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, eller

2. för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga påbörjas och gärningen inte utgör brott mot frihet.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

¹ Senaste lydelse 2014:303.

Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 31 a och 31 i §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 a §¹

Om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud).

Ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år, om det finns en påtaglig risk för att

1. han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige, och

2. hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av

– fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller

– eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

31 i §²

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att den unge förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till ett annat land och då drabbas av eller utsätter sig själv för sådana förhållanden som föranlett utreseförbudet.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

¹ Senaste lydelse 2020:352.

² Senaste lydelse 2020:352.

Härigenom föreskrivs att 35 kap. 20 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2023/24:31 Föreslagen lydelse

35 kap.

20 §

Sekretess gäller hos Polismyndigheten för uppgift om en enskilds personliga förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs och uppgiften hänför sig till

1. verksamhet som enbart innefattar hjälp eller annat bistånd åt enskild,
2. ärende om omhändertagande eller handräckning enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård eller om vård av missbrukare utan samtycke inom socialtjänsten,

3. ärende om handräckning enligt

a) lagstiftningen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda, vård av unga utan samtycke inom socialtjänsten eller insatser för barn i form av skyddat boende med samtycke för endast en av vårdnadshavarna, eller

b) lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård,

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken, *eller*

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare.

4. ärende som avses i 21 kap. föräldrabalken,

5. verksamhet som innefattar handräckning enligt smittskyddslagstiftningen eller annat bistånd åt smittskyddsläkare, *eller*

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett förbud för någon att lämna Sverige enligt 31 a eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

För uppgift i en allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2024.

Lagrådets yttrande

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2024-01-23

Närvarande: F.d. justitierådet Mari Andersson samt justitieråden Kristina Svahn Starrsjö och Eric M. Runesson

Ett utvidgat reseförbud för barn

Enligt en lagrådsremiss den 11 januari 2024 har regeringen (Socialdepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

4. lag om ändring i brottsbalken,
5. lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga,
6. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Lisa Cederberg och ämnesrådet Charlotte Lönnheim, biträdda av departementssekreteraren Lisa Dahlgren.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Lagrådsremissen

I lagrådsremissen föreslås bland annat en utvidgning av det nu gällande utreseförbudet i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Utreseförbud föreslås kunna beslutas om det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige och barnets hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av omständigheter som kan föranleda vård enligt LVU. Det kan röra sig om fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön. Det kan också handla om den unges missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende.

Ändring i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

31 a §

I den nuvarande lydelsen av paragrafen anges att om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas, ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud).

I lagrådsremissen föreslås att utreseförbudet ska utformas så att kriterierna ska motsvara vad som gäller för vård enligt LVU (2 och 3 §§ LVU) med den skillnaden att det är riskerna i "boendemiljön" under en utlandsvistelse som ska bedömas i stället för riskerna i "hemmet". I remissen uttalas att kriteriet om påtaglig risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige "i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas" omfattas av det föreslagna nya kriteriet om att det ska finnas

en påtaglig risk för "annat förhållande i boendemiljön". Det anges vidare att det självfallet är angeläget att även fortsättningsvis skydda barn mot att de förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap, en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. För att undvika en dubbelreglering föreslås dock att den nuvarande lydelsen helt tas bort, eftersom den anses konsumeras av den föreslagna lydelsen.

Lagrådet delar inte denna uppfattning om innebörden av lydelsen. Att någon könsstympas kan inte gärna vara ett "förhållande i boendemiljön". Det kan däremot vara "fysisk misshandel". Det är vidare tveksamt om uttrycket "i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse" är hänförligt till något "annat förhållande i boendemiljön". För att säkerställa att barn även fortsättningsvis skyddas mot att föras utomlands för att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förhållanden och för att undvika tillämpningsproblem föreslår Lagrådet att paragrafen får följande lydelse.

Ett utreseförbud ska meddelas för den som är under 18 år, om det finns en påtaglig risk för att han eller hon förs utomlands eller lämnar Sverige

1. i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller
2. hans eller hennes hälsa eller utveckling skadas under utlandsvistelsen på grund av
 - -fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön, eller
 - - eget missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.

Ändring i offentlighets- och sekretesslagen

35 kap. 20 §

För att bättre stämma överens med den föreslagna lydelsen av 31 a § föreslår Lagrådet att punkt 6 får följande lydelse.

6. verksamhet som syftar till att upprätthålla ett utreseförbud enligt 31 a § eller 31 d § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

Socialdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 22 februari 2024

Närvarande: Svantesson ordförande och statsråden Ankarberg Johansson, Edholm, Jonson, Strömmer, Roswall, Forssmed, Slottnér, Wykman, Malmer Stenergard, Liljestränd, Brandberg, Bohlin, Carlson, Pourmokhtari

Föredragande: statsrådet Jakob Forssmed

Regeringen beslutar proposition Ett utvidgat utreseförbud för barn